

Projevy narcismu na druhém stupni základní školy

Diplomová práce

Studijní program:

N7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obory:

Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy

Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

Autor práce:

Bc. Stephanie Fikarová

Vedoucí práce:

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.

Katedra filosofie

Zadání diplomové práce

Projevy narcismu na druhém stupni základní školy

Jméno a příjmení: **Bc. Stephanie Fikarová**
Osobní číslo: P18000584
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obory: Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Zadávací katedra: Katedra filosofie
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Téma práce Projevy narcismu na druhém stupni základní školy se bude zabývat pozitivním či negativním dopadem narcismu na vzdělávací proces jedince.

Hypotézou práce je, že projevy narcismu mohou negativně ovlivňovat vzdělávání na druhém stupni základních škol.

Metody práce: analýza primární literatury výše uvedených autorů, interpretace textů, komparace a komplice. V rámci diplomové práce studentka provede vlastní šetření míry narcismu a jeho dopadu na vzdělávání na české základní škole, své výsledky porovná s analýzou z prostředí amerického vzdělávání.

Studentka se bude v průběhu příprav řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího diplomové práce.

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

ADAMS, K. S., & CHRISTENSON, S. L. (2000). Trust and the family-school relationship: Examination on parent-teacher differences in elementary and secondary grades. *Journal of School Psychology*, 38(5).

BIESTA, G. J. (2006). *Beyond learning. Democratic education and human future*. Boulder: Paradigm Publishers, ISBN 978-1-59451-233-9.

LASCH, Christopher. (1978) *Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. New York: Norton, ISBN 0-393-30738-7.

TWENGE, Jean M. and W. KEITH CAMPBELL. (2009) *The Narcissism Epidemic: Living in an Age of Entitlement*. New York: Free Press, ISBN 978-1-4165-7598-6.

Vedoucí práce:

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání práce:

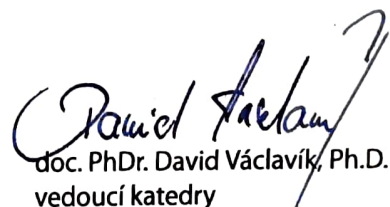
1. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L. S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci 1. dubna 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

5. května 2020

Bc. Stephanie Fikarová

Poděkování

Mé poděkování patří především vedoucímu práce PaedDr. ICLic. Michalu Podzimekovi, Th. D., Ph.D. za jeho vstřícný přístup a cenné rady při vedení této práce. Taktéž děkuji svým rodičům za porozumění, vřelou náruč a neustálou podporu kdykoliv mi pomoci.

Anotace

Primárním cílem této práce je popis projevů kulturního narcismu u vybraných skupin žáků druhého stupně základní školy, se kterými autorka v současnosti pedagogicky pracuje. Práce tak analyzuje dopad narcistní povahy na vzdělávací proces těchto konkrétních žáků. K samotnému šetření byl vytvořen dotazník inspirovaný již uskutečněnými zahraničnými výzkumy, na které se práce odvolává. Samotnému šetření proto nutně předchází několik teoretických kapitol, které pojednávají jak o fenoménech postmoderní doby, příčinách vzniku narcismu, výskytu narcismu ve školním či následném pracovním prostředí, tak i v neposlední řadě seznamuje čtenáře právě se škálou realizovaných výzkumů americké proveniencí. Závěr práce pak přináší interpretaci předložených informací, srovnává projevy narcistické poruchy v českém a americkém prostředí a naznačuje cestu k případným navazujícím výzkumům.

Klíčová slova

narcismus, postmoderní doba, vzdělávání, sebeúcta, riskantní chování, postavení učitele

Abstract

The primary goal of this work is to describe the manifestations of cultural narcissism in selected groups of pupils in the second stage of primary school, with whom the author is currently working pedagogically. The work analyzes the impact of the narcissistic nature on the educational process of these specific pupils. A questionnaire was created for the survey itself, inspired by already conducted foreign research, to which the work refers. Therefore, the survey itself is necessarily preceded by several theoretical chapters, which deal with the phenomena of postmodern Era, the causes of narcissism, narcissism in the school or subsequent work environment, and last but not least acquaints the reader with a range of research of American origin. The conclusion of the thesis then brings the interpretation of the presented information, compares the manifestations of narcissistic disorder in the Czech and American environment and indicates the way for possible follow-up research.

Keywords

narcissism, postmodern Era, education, self-esteem, risky behavior, teacher status

Obsah

ÚVOD.....	10
1 Postmodernita, postmoderní doba.....	12
1.1 Vymezení pojmu, časové zařazení.....	12
2 Fenomény postmoderní doby.....	14
2.1 Média.....	14
2.1.1 Ovlivňování skrze média.....	14
2.1.2 Poskytování a přijímání informací skrze média.....	15
2.2 Náboženství, Sekularizace.....	16
2.3 Identita postmoderního já (jáství).....	19
2.4 Narcismus.....	21
3 Kulturní narcismus.....	22
3.1 Vymezení pojmu narcismus.....	22
3.2 Narcismus jako předmět zkoumání.....	23
3.3 Narcismus vulnerabilní a grandiózní.....	25
3.4 Narcismus jako porucha osobnosti.....	29
4 Sebeúcta, sebeláska a narcismus.....	33
4.1 Sebeúcta a sebeláska.....	33
4.2 Měření sebeúcty.....	36
5 Projevy narcismu ve výchově a vzdělávání.....	43
5.1 Narcismus ve výchově a vzdělávání.....	43
5.2 Boom narcismu ve výchově a vzdělávání.....	48
5.3 Navrhovaná řešení při vzdělávání narcistních jedinců.....	49
5.4 Pozitivní dopad narcismu při vzdělávání.....	54
6 Narcismus na pracovišti.....	56
6.1 Leadership a narcismus.....	56
6.2 Kontraproduktivní pracovní chování.....	59
6.3 Produktivní pracovní chování.....	60
7 VÝZKUM.....	61
7.1 Výzkumný problém.....	61
7.2 Cíle práce.....	62
7.3 Hypotézy práce.....	63
7.4 Výzkumná metoda.....	63
7.5 Etika výzkumu.....	65
8 VLASTNÍ VÝZKUM.....	67
8.1 Výběr populace.....	67

8.2	Výběr a popis výzkumného souboru.....	68
8.3	Výber respondentů	68
9	ZPRACOVÁNÍ DAT A OVĚŘENÍ HYPOTÉZ.....	70
9.1	Diskuse.....	85
9.2	Náměty pro navazující výzkum	87
10	SHRNUTÍ.....	88
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	90
	PŘÍLOHA	96

Seznam grafů

Graf 1: Ve třídním kolektivu jsem populární.....	70
Graf 2: Ve třídním kolektivu bývám středem pozornosti	71
Graf 3: Často si přeji, abych byl/a někým jiným	71
Graf 4: Rodiče či učitelé ode mě příliš očekávají.	72
Graf 5: Rodiče či učitelé ode mě příliš očekávají.	73
Graf 6: Škola je místo, které mě rozvíjí.....	74
Graf 7: Do školy chodím rád/a!	74
Graf 8: Nejméně jeden učitel na ZŠ je pro mě inspirací či vzorem.....	75
Graf 9: Rád/a se nechám vyzkoušet před tabulí.	76
Graf 10: Když neznám odpověď nebo řešení úkolu tak tipuji.....	77
Graf 11: Někdy udělám ve škole chybu nebo se mi něco nepovede.	77
Graf 12: Umím svojí vlastní chybu uznat.....	78
Graf 13: Kdo napsal knihu Babička?	79
Graf 14: Který den v roce se opakuje jen jedenkrát za čtyři roky?	79
Graf 15: Kdo byl prvním prezidentem České republiky?.....	80
Graf 16: Vynález knihtisku je připisován?	80
Graf 17: Která řeka je v ČR nejdelší?.....	81
Graf 18: Vědomostní otázky pro mě byly jednoduché.	82
Graf 19: Byl/a jsem si naprosto jistý/á odpověď'mi.	82
Graf 20: Otázku na kterou jsem neznal/a odpověď, jsem si tipnul/a.....	83
Graf 21: Otázky v celém dotazníku pro mě byly srozumitelné.....	83

ÚVOD

Narcismus je pojem, který je již z dob minulého století velkým fenoménem ať již v oblasti psychologie, filosofie či sociologie. Velmi dlouhou dobu se na narcistické jedince pohlíželo jako na ublížené osobnosti, které svým egoistickým počínáním pouze brání svou velmi křehnou duši.

Později Americká psychologická asociace definovala narcismus jako poruchu osobnosti a zařadila je do DSM - III. Od této doby autoři na fenomén kulturního narcismu začali pohlížet v jiném světle. Dostupné teoretické i výzkumné práce o vzniku a projevech narcismus se začínaly hlouběji zajímat o tuto komplikovanou charakteristiku člověka.

Některé pozdější koncepty pracují s rozdělením grandiózního či vulnerabilního narcismu. Toto rozdělení svědčí o rozpolcenosti narcistních projevů, ale také o unikátnosti každého člověka. Mezi grandiózní projevy můžeme zařadit přehnané pojetí vlastní důležitosti, fantazie o bezmezném úspěchu či posedlost vlastní dokonalostí. Vulnerabilní narcismus se naopak vyznačuje sociálním stažením, stydlivostí a nízkým sebevědomím.

Mnohé teorie dokládají, že narcistická osobnost se utváří již v útlém dětství. Z tohoto důvodu se tato práce, která je zaměřená na projevy narcismu ve výchově a vzdělávání, zabývá zkoumáním pokročilé fáze narcismu u žáků základních škol. V teoretické části jsou zmíněny možné pozitivní i negativní dopady narcismu na nejen edukaci jedinců, ale i na pracovní výkony, spojené s pozdějším pracovním nasazením narcistní společnosti.

Tato kvalifikační práce se opírá o teoretické i praktické studie mnohých autorů, kteří se snažili svým přičiněním o možnou explanaci této komplikované osobnosti z různých úhlů pohledu. Zmíněné jsou například studie, které se zajímaly o sekularizaci narcistické společnosti, sebelásku a sebeúctu narcistních jedinců, ale i zmiňované pozitivní dopady při vzdělávání.

Tato výzkumná práce si naopak kladla za cíl prokázat, že projevy narcismu na druhém stupni základní školy mohou negativně ovlivňovat vzdělávací proces. Pomocí výzkumného šetření se nepodařilo prokazatelně vyhodnotit, zda narcismus přímo negativně ovlivňuje školní vzdělávání. Nicméně je zřejmé, že narcismus výchovu

i vzdělávání značně ovlivňuje. Příkladem může být i proměna postavení učitele v narcistické společnosti.

V závěrečné kapitole práce porovnává projevy narcismu v americkém a českém prostředí. Zmiňuje také rozdílné postoje, které zastávají lidé v obou zmíněných zemích. Mimo jiné jsou zde navržena možná doporučení k navazujícím výzkumům, které by se chtěly zajímat o zkoumání narcismu na základních školách.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Postmodernita, postmoderní doba

1.1 Vymezení pojmu, časové zařazení

Jak bylo uvedeno autorem Gottschalkem, my všichni - potomci postmoderní doby obýváme kulturní okamžik, který zdědil jméno postmoderní.¹ V posledních dvou dekádách se mnoho autorů začínalo zajímat právě o problematiku postmodernity.

Co ale přesněji znamená pojem postmoderní? Co si pod tímto slovním spojením vlastně představit? První možná explanace, která nás jistě napadne, je pomocí uchopení tohoto pojmu z hlediska časové osy. Postmoderní doba je tedy s velkou pravděpodobností éra, které nastoupila po době moderní.

Z hlediska dějin, společenských věd, sociologie či antropologie lze pojem postmoderní chápat jako absenci myšlenek týkajících se lidské hodnoty a devalvace těchto myšlenek v minulosti, současnosti či budoucnosti.²

Pokud tedy tento pojem vztáhneme k životnímu stylu člověka, můžeme hovořit právě o nových životních cestách, které překonávají vše zastaralé a nefungující. Navíc postmoderní kultura má tendenci se rozšiřovat a ovlivňovat chod společnosti.³

Jak již autor Eagleton zmínil: „*Postmoderní člověk má pocit, že je třeba oslavovat životní styly odlišných a menšinových skupin a kritizovat životní styl většiny. Nejen že se kultura rozšířila, ale začala mít transformační vliv i na jiné vrstvy společnosti*“.⁴

Dalším problémem může být i zasazení této doby do časového období.

Vzhledem ke skutečnosti, že pojem postmoderní vznikl ve spojitosti s knihou Jeana Françoise Lyotarda nazvanou *O postmodernismu*, lze hovořit o filozofickém smýšlení

¹ GOTTSCHALK, S. "The greening of identity: Three environmental paths", *Studies in Symbolic Interaction (Studies in Symbolic Interaction, Vol. 24)*, Emerald Group Publishing Limited, Bingley. 2001. S. 246.

² Tamtéž, s. 37.

³ Tamtéž, s. 39.

⁴ EAGLETON, T. *Idea kultury*. 7.vyd. Brno: Host, 2001. ISBN 80-7294-026-0. S. 23.

konce 20. století a počátku 21. století. Autor mimo jiné uvedl, že základním prvkem postmoderní éry je především pluralita názorů a jejich zrovnoprávnění.⁵

S jiným časovým vymezením postmoderního světa se můžeme setkat u autora Anthonyho Giddense, který ve své knize *Důsledky modernity* píše o zmíněné době jako o té, která stále ještě nenastala.

„Ještě nežijeme v postmoderním sociálním světě, ale stále můžeme spatřovat záblesky vznikajících způsobů života a forem sociální organizace, které se odlišují od těch, které byly podporovány moderními institucemi.“⁶

Giddens totiž postmoderní dobu spojuje s koncem dějin: *„Postmodernita není spojována pouze s koncem fundamentalismu, ale i s koncem dějin“.⁷*

⁵ LYOTARD, J., F. *O postmodernismu*. Praha: Filosofia, 1993. ISBN 80-7007-047-1. S. 32.

⁶ GIDDENS, A. *Důsledky modernity*. Praha: Slon, 2010. ISBN 978-80-7419-035-3. S. 51.

⁷ Tamtéž, s. 49.

2 Fenomény postmoderní doby

Postmoderní doba nám v první řadě zřetelně ukazuje proměnu hodnot v životě člověka. Otázkou je, čím je tato proměna způsobena či podpořena? Způsobují to média, které nás obklopují, víra která nás provází či prostředí ve kterém žijeme? Pravděpodobně se shodneme na tom, že fenoménů, které postmoderní dobu ovlivnily, či vznikly za její pomoci, je nespočet. Nicméně v následujících kapitolách zmíním pouze ty, které jsou fundamentální pro tuto diplomovou práci.

2.1 Média

Uvažování nad tím, co to vlastně postmoderní doba je a jakým způsobem se v našich životech promítá, můžeme zaznamenat již v publikaci z roku 1996 napsanou autorem Couplandem. Autor se zde vyjadřuje zejména ve vztahu k médiím, které člověka ovlivňují v jeho jednání:

„Jaké by to bylo, kdybych nikdy neměl tyto komercializované obrazy v mé hlavě? Co kdybych vyrostl v minulosti nebo v jiné než v této kultuře? Byl bych stále „já“? Byla by moje „osobnost“ jiná? Myslím, že nevyslovená dohoda mezi námi jako kulturou je, že bychom neměli považovat komercializované vzpomínky v naší hlavě za skutečné, že skutečný život sestává z času stráveného mimo televizory, časopisy a divadla. Ale brzy bude planeta zcela osídlena lidmi, kteří znali svět jen s televizory a počítači. Až dorazí tento bod, budeme pokračovat s předsudkovými představami identity? Nejspíš ne!“⁸

2.1.1 Ovlivňování skrze média

Ať souhlasíme či nesouhlasíme s tvrzením autora, všechna dostupná média k postmoderní době a jejímu vývoji neodmyslitelně patří. Autor Gilles Lipovetský ve své velmi známé publikaci *Éra prázdnoty*, která vyšla ve Francii již roku 1983, například zmiňuje, že reklama dokáže ovlivnit člověka do takové míry, že se plně oddává iluzím a nakonec se přestává individuálně a svobodně rozhodovat.⁹

⁸ COUPLAND, J. *Dating Advertisements: Discourses of the Commodified Self*. 1996. S. 112.

⁹ LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty*. Praha: Prostor, 1998. ISBN 80-85190-74-5. S. 34.

Vším, co bylo již zmíněné, je zřejmé, že reklama dokáže zajít velmi daleko. V dnešní době má totiž téměř neomezenou sílu ovlivňovat, a proto by měla v první řadě klást značný důraz na etiku ve sdělovacích prostředcích. Na rozdíl od doby minulé, kdy docházelo k hromadnému přesvědčování, dnes reklama využívá takzvanou duševní spoluúčasť lidí.

Na tento fakt můžeme nahlížet i pozitivně, jelikož svým humorným tónem vybízí k aktivitě a dynamičnosti a vrací člověku možnost svobodné volby.¹⁰

V tomto kontextu Lipovetský vysvětluje strategii svůdnosti jako „*nadměrné možnosti volby*“. Svět nám formou médií nabízí stále více a více lákadel a pokušení, kterým stěží dnešní konzumní člověk odolává.¹¹

2.1.2 Poskytování a přijímání informací srkze média

Média, která mají mnoho funkcí od vzdělávání po ovlivňování, nám především poskytují četnost dostupných informací. Právě s přemírou informací se člověk žijící v postmoderním světě musí stále vyrovnávat.

V širším kontextu spojeném s touto myšlenkou Lipovetský používá pojem „*etika postmoderní společnosti*“. Dle autora snaha a úsilí již nejsou atraktivními aspekty lidského života. Vše, co nás omezuje nebo nám stěžuje život, je neatraktivním a ztrácí tak hodnotu. Namísto toho upřednostňujeme své tužby a potřeby a jejich bezprostřední uspokojení, což samozřejmě média člověku poskytují a zanechávají ho nečinným, pasivním divákem. Jedinec tak nemusí v danou chvíli používat vlastní mysl k uvažování a rozhodování se. Častým důsledkem je, že člověk dříve nebo později ztrácí svůj středobod, pŕdu pod nohama, svou vůli a slábne. Poté nastupuje autorem zmiňovaná čirá *lhostejnost*.¹²

Autor lhostejnost definuje jako „*apatii nového stylu*“. Důvodem toho, proč lhostejnost sílí, může být: „*Naše společnost neuznává žádnou prioritu, definitivní kodifikaci ani střed, nýbrž jen neustálý výběr z řetězce rovnocenných stimulací*“.¹³

¹⁰ LIPOVETSKY, G., pozn. 9, s. 54.

¹¹ Tamtéž, s. 55.

¹² Tamtéž, s. 58.

¹³ Tamtéž, s. 63.

Nicméně samotná lhostejnost není způsobená nouzí, ba naopak přebytkem podnětů, které se rychle střídají. Stále častěji nestačíme jednu informaci pořádně zachytit a již se k nám dostává další. Stálá rozmanitost, která je všudypřítomná, člověka paradoxně unavuje. Lipovetský v tomto ohledu pojednává o jasné převaze kvantity nad kvalitou.

„I přes rozmanitost nabízených informací se člověk paradoxně stává lhostejnějším a pasivnějším bez vnitřního pevného vědomí a vůle. Dochází k zániku velkých cílů, pro které se dříve člověk byl ochotný obětovat. Nastává pocit vnitřní samoty a prázdnoty.“¹⁴

Může se zdát, že se později v postmoderní společnosti lhostejnost začíná vytrácet, zejména pozorujeme-li zvýšený zájem veřejnosti o ekologii, regionální politiku státu, návrat k tradicím a hledání posvátnosti, zájem o rozvoj osobnosti nebo o lidské zdraví. Autor však tyto nové snahy a projevy vidí opět z úhlu lhostejnosti: *„Nejsou v rozporu s logikou lhostejnosti, naopak ji jen dovádějí do důsledků.“¹⁵*

Veškerý zájem o věci veřejné, ekologii a posvátno vysvětluje momentální náladou pramenící ze zvědavosti, která sice na chvíli zaujme, ale později vyprchá. V mnoha případech se jedná pouze o povrchní záležitost. *„Čím více odpovědnosti a informací nám systém dává, tím méně nám na nich záleží.“¹⁶*

2.2 Náboženství, Sekularizace

S postmoderní dobou je také spojen posun, který se odehrál v náboženství. Nelze si nevšimnout, že celosvětový počet ateistů se stále zvyšuje.

Výzkum zabývající se přímo tímto fenoménem uskutečnila skupina vědců. Jmenovitě se jednalo o následující výzkumníky: Jean M. Twenge, Julie J. Exline, Joshua B. Grubbs, Ramya Sastry, W. Keith Campbell. Jejich společné dílo, které v originále nazvali *Correction: Generational and Time Period Differences in American Adolescents' Religious Orientation, 1966-2014*, velmi výstižně reflektuje proměnu náboženství v letech 1966-2014.

¹⁴ LIPOVETSKÝ, G., pozn. 9, s. 71.

¹⁵ Tamtéž, s. 34.

¹⁶ Tamtéž, s. 39.

Skupina zmíněných vědců si položila fundamentální otázku: Jsou američtí adolescenti odlišní v náboženské orientaci, než byly předchozí generace?

Autoři brali v potaz náboženskou orientaci, která zahrnuje plnou příslušnost ke specifickému náboženství, tím je myšleno například účast na bohoslužbách a náboženské praktiky aj.

Ve výzkumu bylo také poukázáno na důležitost náboženské orientace u adolescentů.¹⁷ Uvedli, že náboženství je spojeno s celou řadou pozitivních výsledků včetně menšího rizikového chování, lepšího sociálního fungování, menšího zneužívání návykových látek a lepšího fyzického zdraví. Náboženští adolescenti také hlásí menší deprese, úzkosti a další psychické obavy. Naopak projevují silné stránky charakteru jako je věrnost.¹⁸

Záměrem výzkumu bylo vystihnout změny v generačních hodnotách, postojích a osobnostních vlastnostech, které jsou přímo spojené s kulturními změnami. Jinými slovy pokud se změní náboženské postoje a chování jednotlivců, původ lze hledat ve změnách kulturních hodnot.¹⁹ Generační rozdíly se vytvářejí, když se mění kultury a nové generace absorbují tuto změnu, když jsou mladé. Často se tak děje během dospívání.

Předchozí studie, které posloužily jako předlohy i pro tento výzkum, již podotkly, že významné generační a časové rozdíly spočívaly zejména v klesající empatii, stále pozitivnějších názorů na sebe sama a snižování důvěry. Celkově se jedná o fakt, že individualismus se zvýšil, ale sociální podpora se významně snížila. Konkrétně tyto faktory považují autoři jako příčiny pro klesání náboženské orientace, jelikož náboženství je často spojené s mnoha společenskými hodnotami.²⁰

¹⁷ TWENGE, J. M., EXLINE, J. J., GRUBBS, J. B., CAMPBELL W. K. Correction: Generational and Time Period Differences in American Adolescents' Religious Orientation, 1966-2014. 2019. S. 25

¹⁸ Tamtéž, s. 12.

¹⁹ TWENGE, J. M., EXLINE, J. J., GRUBBS, J. B., CAMPBELL W. K., pozn. 17, s. 14.

²⁰ Tamtéž, s. 15.

Autoři studie zkoumali náboženskou orientaci u několika generací, a to:

- 1) **generace Boomerů** (narozených 1946-1964, dospívajících v 60. a 70. letech)
- 2) **generace X** (narozené 1965-1981, dospívajících v 80. a 90. letech)
- 3) **generace Milénia** (narozené 1982-1999, dospívajících během 20. století)

Celá studie primárně vycházela z dostupných průzkumů jako je *Monitoring the Future (MtF)* a *American Freshman (AF)*, tyto výzkumy, které jsou reprezentativní pro celý národ, jsou prováděné každoročně již několik desetiletí a zahrnují několik otázek týkajících se náboženské orientace.

Autoři tedy zvolili velmi věrohodný a propracovaný zdroj, na kterém postavili vlastní analýzy. Mimo jiné jim zmíněné zdroje poskytly data, která jim umožnila vyvodit závěry pro neuvěřitelné číslo 11.2 milionů amerických adolescentů.²¹

Kromě toho také autoři zaměřili svůj výzkum na korelace mezi průměrným věřícím člověkem a sociálními aspekty jako jsou: nerovnost příjmu, sociální podpora aj.

Další velmi důležitou výzkumnou otázkou bylo: Za jakých podmínek je náboženská příslušnost vysoká a za jakých je nízká?

Vzorky byly vybrány tak, aby reprezentovaly národnostně americké obyvatelstvo na každé vzdělávací úrovni. Přesněji se jednalo o bílé 70%, černé 12%, hispánské 10% a asijsko-americké obyvatelstvo 4%.²²

Výsledkem zjištění výzkumu bylo, že američtí adolescenti jsou opravdu méně nábožensky orientovaní než jejich předchůdci, i když značná část z nich se stále věnuje náboženství. Nicméně, američtí adolescenti méně navštěvují bohoslužby, například poslední zkoumaná generace uvedla, že v 50% bohoslužby nenavštěvuje.

Mnoho respondentů také uvedlo, že nemají žádnou náboženskou příslušnost. V letech 2010-2013 se dokonce jednalo o 53% respondentů, kteří si vybrali možnost *žádná* jako svou náboženskou preferenci. Dalším zajímavým faktorem může být, že mezi lety 2000-2013 si taktéž 87% vysokoškoláků nevybralo žádnou náboženskou příslušnost. V roce 2010 se také mnoho respondentů uvedlo, že je méně pravděpodobné, že církev

²¹ TWENGE, J. M., EXLINE, J. J., GRUBBS, J. B., CAMPBELL W. K., pozn. 17, s. 17.

²² Tamtéž, s. 19.

a náboženské organizace vykonávají dobrou práci a měli by tak mít větší vliv. Shodli se také na tom, že se pravděpodobně v budoucnu nebudou zajímat o náboženské organizace. Zajímavostí je i statistika ukazující následující rozdíl. V roce 2010 bylo pro adolescenty velmi pravděpodobné, že vstoupí na vysokou školu, na druhé straně adolescenti z konce šedesátých let spíše plánovali vstup do duchovenstva.²³

Dostupná data dávají jasně najevo, že nedávné generace mladých Američanů jsou méně duchovní než jejich předchůdci. Toto zjištění utvrzuje i fakt, že v letech 2000-2013 respondenti uvedli, a to v 57%, že náboženství pro ně není nikterak důležité.

Kritickým rokem pro pokles náboženské orientace se stal rok 2000. Zmíněný trend se objevuje zejména u dospívajících ve věku 13 let a také naznačuje, že poslední generační skupina je výrazně méně náboženská než předchozí dvě. Autoři několikrát zmiňují, že analýzy jasně ukazují, že k tomuto poklesu došlo současně s nárůstem **individualismu** a poklesem **sociální podpory**. Lze říci, že individualismus člověka v sekularizaci hraje významnou roli.²⁴

2.3 Identita postmoderního já (jáství)

Dle autora Gottschalka se s postmodernitou pojí další primární problém, a tím jest problém identity, který se rozvinul právě v době post-strukturálního obratu, jenž vyvolal několik otázek a množství argumentů k této problematice.²⁵

Autor sám tuto problematiku spojuje především s ekologií:

„Některé teorie předestírají, že jednotlivec ve společnosti, jeho subjektivita, pocit sobectví a zkušenost ze života světa, všechny tyto aspekty mají ekologický rozměr. Všichni prožíváme své já jako ve vztahu k ekologii a všichni se vyjadřujeme v rozhovoru s touto sítí spojení. Orientujeme se na jiné než lidské a referenční skupiny. Všichni jsme v podstatě zakořenění a spojeni s nehumánním světem. Život a význam jsou v zásadě ekologické. To má radikální důsledky na to, jak teoretizujeme společnost, kulturu, komunikaci a sebe sama.“²⁶

²³ TWENGE, J. M., EXLINE, J. J., GRUBBS, J. B., CAMPBELL W. K., pozn. 17, s. 20.

²⁴ Tamtéž, s. 22.

²⁵ GOTTSCHALK, S., pozn. 1, s. 248.

²⁶ Tamtéž, s. 250.

Autor se ve své studii zajímal o postupy, kterými se řídí vývoj ekologické identity. Jeho tvrzením je, že identita se utváří ve vztahu k přírodě. Gottschalk naznačuje, že příroda (vnější i vnitřní) nelze redukovat. Jelikož příroda je zdrojem všeho, co existuje.

Autor tvrdí, že rozvoj **ekologické identity** představuje naléhavý sociální, psychologický, morální a politický fenomén, který je třeba rozvíjet.²⁷

Kromě toho Gottschalk prezentuje velmi zajímavou myšlenku, která tvrdí, že lidé jsou „*centrálním nervovým systémem*“ Země. Možná právě z tohoto důvodu autor tvrdí, že

„*Kvalita mysli*“ je charakteristická pro ekologickou představitost, která bude vyžadovat, abychom začali ekologicky myslet a abychom vyvinuli vzorce myšlení, které překračují bezprostřední lidské prostředí naší současnosti.²⁸

Na druhé straně autor Laplatine spojuje identitu člověka s psychickým znečištěním našeho já, které bylo a je způsobené kulturou. Dle autora nikdy nebudou pomáhat žádné psychiatrické ošetření, dokud budou jeho hlavní příznaky (regrese, disociace, de-individualizace) systematicky vychovávány a podporovány okolním kulturním prostředím. Lidé žijící zejména v Evropě a USA velmi často trpí chronickou psychózou, jejíž intenzita je stále udržována v mírné linii. Dalo by se říci, že lidské psychózy jsou všudypřítomné, nicméně je velmi těžko možné odhalit jejich identitu, jelikož jsou součástí každodenního chování a mimo jiné je všichni sdílíme.²⁹

Velké množství vědeckých prací a publikací se zabývá mentálními poruchami (mental disorders). Jedním z důvodů může být snaha vystihnout postmoderní já. Dle různých autorů se postmoderní já (self) jeví úzkostně, schizofrenicky, fragmentovaně, paranoidně, depresivně, sobecky a antisociálně. Kromě toho ještě trpí narcistickou patologií a schizoidní dichotomií, kmitá mezi hrůzou a chronickou nudou, panikou a závislostí.³⁰

Z výčtu těchto charakteristik lze usoudit, že postmoderní já není postihnuto jednou či dvěma poruchami, nýbrž několika mentálními či osobnostními poruchami zároveň.

²⁷ GOTTSCHALK, S., pozn. 1, s. 263.

²⁸ LAPLATINE, Neurotic and Psychotic Language Behaviour. Philadelphia: Clevedon, 1973.

²⁹ LAPLATINE, Neurotic and Psychotic Language Behaviour. Philadelphia: Clevedon, 1973.

³⁰ GOTTSCHALK, S., pozn. 1, s. 257.

Jak již uvedl autor Lasch „*Každý věk si vyvíjí své vlastní zvláštní formy patologie, které v přehnané formě vyjadřují svou základní charakterovou strukturu*“.³¹

Z moderního pohledu se já (self) pohybuje v binárních dvojicích, mohlo by být zdravé nebo patologické, seberealizované nebo odcizené, integrované nebo anomické, ale také by mohlo být izolováno, pozorováno, diagnostikováno a v nejlepším případě „vylepšeno“.

Autor Laplantine uvádí pojem „*psychotizující kultury*“, které definuje jako kultury vyžadující stálé psychické napětí a energii. V tomto pojetí kultury víceméně potřebují ke svému fungování přítomnost psychické tenze, která je zároveň rozvíjí a žene kupředu.³²

2.4 Narcismus

Jedním z nejzávažnějších kulturních fenoménů, které lze v postmoderní době sledovat je oblast narcismu, respektive kulturního narcismu, o kterém bude pojednávat následující kapitola. Zde se tedy omezíme na uvedení tohoto fenoménu, v další kapitole budou pak rozvedeny jednotlivé charakteristiky a podloženy aktuálními výzkumy.

Je nutno dodat, že kulturní narcismus je fenomén, který se zřetelně vztahuje k problémům spojeným s identitou, a to zejména v rámci americko-evropské společnosti.

³¹ LASCH, CH. Kultura narcismu. Praha: Triton. 2016. ISBN 978-80-7553-000-4. S. 12.

³² LAPLATINE, pozn. 29, s. 112.

3 Kulturní narcismus

3.1 Vymezení pojmu narcismus

O narcismu bylo psáno již v dávných teoriích Sigmunda Freuda, který jej popsal jako přirozenou fázi dětství, ve které si dítě uvědomuje vlastní já a později se pod tlakem společnosti zbavuje vlastní sebestřednosti a zaměřenosti na sebe sama.³³

Není možné opomenout ani Ericha Fromma, který se kultem narcismu zabýval ve své publikaci *Lidské srdce*. Fromm oproti Freudovi na narcismus pohlížel jako na závažnější psychickou poruchu a mimo jiné deklaroval, že mnoho významných osobností minulosti prokazatelně trpělo silným vlivem patologického narcismu. Autor například zmiňuje prominentní osobnosti minulosti jako: Hitler, Stalin či Caligula.³⁴

Podrobněji se o narcismu jako patologii zmínil autor Christopher Lasch ve své velmi úspěšné knize *Kultura narcismu*. Tato publikace z roku 1980 s původním názvem *The culture of narcissism* se v České republice hlouběji dostala do povědomí až roku 2016, kdy byla kompletně přeložena do českého jazyka. Lasch se zde snažil zkoumat kořeny a důsledky narcismu v americké kultuře 20. století, a to na základě psychologické, kulturní, umělecké a historické syntézy.³⁵

Pro dalšího velkého autora, který v této práci již byl zmíněn, narcismus znamenal téměř nejvyšší projev individualismu. Lipovetský totiž tvrdí, že: „*Moderní kultura je na míru personalizovaná jednotlivým individuím.*“³⁶

Lipovetský ještě dodává, že ve společnosti se dá přežít pouze za předpokladu, že se člověk bude plně věnovat sobě, osobně se rozvíjet a bude se především okouzlovat svým já. Narcismus tedy: „*odspolečťováním zespolečenšťuje a pomáhá lidem smířit se s tím, že sociální struktury jsou rozprášeny.*“³⁷

Časopis Forbes roku 2019 popsal narcismus následujícími slovy: „*Narcismus v principu znamená, že se člověk zajímá jen sám o sebe a že jen jeho potřeby a přání mají*

³³ FREUD, S. *K zavedení narcismu*. Dostupné v Sebrané spisy Sigmunda Freuda: Spisy z let 1913-1917. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1914 (2002). ISBN 80-86123-18-9. S. 43.

³⁴ FROMM, E. *Lidské srdce*. Praha: Český klub, 1996. ISBN 80-85637-29-4. S. 49.

³⁵ LASCH, CH., pozn. 31, s. 54.

³⁶ LIPOVETSKY, G., pozn. 9, s. 34.

³⁷ Tamtéž, s. 68.

být uspokojeny. Narcismus v dospělém věku odpovídá regresi osobnosti do období, kdy byl člověk ještě dítětem.

Tedy do časů, kdy okolní svět a lidé sloužili k uspokojení jeho egoistických přání. V tomto období se jedná o přirozenou součást vývoje, ovšem v dospělém věku už narcismus implikuje, že za honosnou osobností se skrývá malé vystrašené dítě, které v situacích, kdy má například rozhodovat o chodu týmu či firmy (nemluvě o státu!), je tento chod svěřen do rukou... dítěte.“³⁸

3.2 Narcismus jako předmět zkoumání

Nesmím zde zapomenout na přínosného autora součastnosti, jimž je W. Keith Campbell, který se problematikou narcismu stále zabývá a se svým výzkumným týmem zrealizoval několik šetření, ve kterých se pokusil o změření narcismu. Známým výzkumem může být: *Narcissism, confidence and risk attitude - Narcismus, sebedůvěra, ochota riskovat*, který společně se společníky Goodiem a Fosterem aplikovali na studenty středních a vysokých škol. Baterie testů, která byla studentům škol předložena, se skládala jak z vědomostních otázek, tak z otázek, které měly vypovídat o jejich sebejistotě, sebedůvěře a riskantnosti. Záměrem výzkumu bylo ověřit ihned několik hypotéz, a to zda studenti riskují i v případě, že si nejsou danou vědomostí 100% jistí, zda v sebe vkládají vlastní důvěru a jak moc jsou ochotni riskovat. Závěr výzkumu potvrdil, že respondenti si většinou důvěřovali více, než příslušelo jejím faktickým znalostem. Autoři v závěru konstatovali, že míra narcismu se u některých jedinců potvrdila právě v souvislosti s přeceňováním vlastních dovedností a znalostí a také přemírou sebejistoty.³⁹

Jak již Campbell se spoluautorem Twenge uvádí: *„Pochopení epidemie narcismu je důležité, protože má dlouhodobé konsekvence a pro společnost je destruktivní. Zaměření americké kultury na sebe-obdiv způsobilo odklon od reality ke grandióznímu*

³⁸ ZETEK, T. *Jak poznat, že máte ve svém okolí narcistu, a jak se s ním vypořádat*. Forbes [online]. 25. 8. 2019 [vid. 7. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.forbes.cz/jak-poznat-ze-mate-ve-svem-okoli-narcistu-a-jak-se-s-nim-vyporadat/>

³⁹ CAMPBELL, W. K., GOODIE, A. S., FOSTER, J. D. *Narcissism, confidence, and risk attitude*. Journal of Behavioral Decision Making, 17(4), 297-311. 2004. S. 23.

*fantazijnímu světu s falešnými boháči, falešnou krásou, falešnými sportovci, falešnými celebritami, falešnými geniálními studenty, falešnou ekonomikou, s falešným přístupem rodičů k dětem, k falešným přátelům. Celá tato falešnost by mohla být prožívána příjemně, ale bohužel realita vždy vyhrává. Kolaps hypoték a následná finanční krize jsou jen jednou demonstrací toho, že všechny nafouknuté touhy nakonec spadnou zpět na zem.*⁴⁰

Campbell a jeho společníci narcismus vnímali především jako přehnaný pozitivní úhel pohledu na sebe sama. Narcisté jsou přesvědčeni, že právě oni jsou něčím výjimeční. Mají představu, že jsou velmi atraktivní a inteligentní, a to dokonce mnohonásobněji než lidé v jejich okolí. K těmto myšlenkovým pochodům docházejí skrze samoregulační strategie, a to zejména pomocí intrapsychických a interpersonálních strategií, které jim napomáhají k udržení jejich představ. Po stránce intrapsychických procesů si narcisté svůj život představují v největší slávě, své úspěchy potom připisují svým téměř nadlidským dovednostem. Stránku interpersonálních procesů využívají k postavení sebe sama do středu zájmu a pozornosti.⁴¹

Narcisté na sebe prostě nahlíží v tom nejlepší světlo, což potvrdil i další Campbellův výzkum, který se nazývá: Narcismus, sebeúcta a pozitivní pohled na sebe sama: dva pohledy na sebelásku. Tento výzkum zaměřený na partnerské vztahy prokázal, že lidé s narcistickou povahou se považují za lepší oproti svým partnerům. Výzkum předkládá fakt, že narcistický jedinec se dokáže odklonit od svého partnera z důvodu zachování si vlastního pohledu na sebe sama v pozitivním slova smyslu. V neposlední řadě výzkum prokázal překvapivé zjištění, a to že narcisté se necítí být 100% morálními bytostmi.

Mimo jiné narcisté projevují zájem o vztahy s vysoce postavenými a vlivnými lidmi, lze říci, že hlavním důvodem pro tento akt je vidina vlastního úspěchu. Jelikož je velmi těžké pro narcistickou povahu přiznat vlastní chybu, narcisté velmi často svalují své neúspěchy na lidi či věci nacházející se v jejich okolí. Svým jednáním se také mohou dostávat do velmi nepříjemných situací, a to zejména pokud přeceňují své schopnosti

⁴⁰ CAMPBELL, W. K., GOODIE, A. S., FOSTER, J. D., pozn. 39, s. 9.

⁴¹ CAMPBELL, W. K., GOODIE, A. S., FOSTER, J. D., pozn. 39, s. 27-30.

a dovednosti. Narcisté velmi často věří až příliš ve svou osobu, proto se tak stále častěji vystavují riskantním situacím.⁴²

Auto Grejták se ve svém článku v časopise Psychologie také vyjadřuje k partnerským vztahům, které narcistní jedinci (ne)navazují. „*Tito lidé se do vztahu hrnou nebo se mu až přespráží brání. V tom prvním případě se brání také, ovšem až ve chvíli, kdy už je vztah skutečností.*“⁴³

Otázkou však zůstává, proč tomu tak je? Pravděpodobně se zde jedná o silný pocit ohrožení, který nastává, když se narcista cítí příliš zavázán. Velmi často se narcistní jedinec potýká s potřebou neustále svádět nové protějšky, jenže v případě že pouto nabírá na vážnosti, nastane pocit ohrožení vlastní osoby a jedinec utíká ze vztahu pryč. Vztah je sice cílem, ale nikdy ne naplněným. V případě, že narcista do vztahu jde, stává se závislým a miluje svého partnera podmíněně. Miluje proto, protože potřebuje partnera, sám výrazně vyžaduje projevy náklonnosti ze svého okolí. Nicméně v jádru se bojí a tíží ho myšlenky, zda je láska, kterou dostává, upřímná. O takto problematickém vztahu psal i Irvin Yalom, autor knihy *Když Nietzsche plakal*. Autor ve svém románu poukazuje na sevřenost lidí, kteří jsou postihnuti narcismem. Zmiňuje velkého myslitele Fridricha Nietzscheho, který navzdory své genialitě měl velmi nestálý neuspokojivý vztah, doprovázely ho velké představy o své vlastní osobě a velmi se bránil jakékoliv pomoci.⁴⁴

3.3 Narcismus vulnerabilní a grandiózní

Autoři Michael L. Crowe, W. K. Campbell, D. R. Lynam a Joshua D. Miller popsali potřebu se ještě lépe vyznat v narcismu ve své společné studii: *Exploring the structure of narcissism: towards an integrated solution*. Společně uvedli, že porozumění narcismu je nezbytné pro přesné měření a zkoumání konkrétních psychologických

⁴² CAMPBELL, W. K., RUDICH, E. A., & SEDIKIDES, C. *Narcissism, self-esteem, and the positivity of self-views: Two portraits of self-love*. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(3), 358–368, 2002. S. 54.

⁴³ GREJTÁK, P. *Narcisové mezi námi*. Psychologie [online]. 1. 7. 2019 [vid. 14. 3. 2020]. Dostupné z <https://psychologie.cz/narcisove-mezi-nami/>

⁴⁴ GREJTÁK, P. *Narcisové mezi námi*, pozn. 43, s. 25

a behaviorálních procesů. Studie, kterou zpracovali, měla za úkol prozkoumat strukturu narcismu.

Dle zmíněných autorů můžeme narcismus souhrnně označit jako „sbírku osobnostních rysů“. Jak již bylo řečeno, v posledních dekádách se různí autoři zabývali vymežováním narcismu, nicméně přesné vymezení tohoto kulturního fenoménu není stále definováno. Ve zmíněné studii se můžeme dočíst, že narcismus doprovází sebevědomý exhibicionismus, neustálá potřeba pozornosti ze strany druhých a také časté vyvyšování vlastní osoby na úkor ostatních.⁴⁵

Na druhé straně, autor Wink ve svém článku *Dvě tváře narcismu* uvedl, že narcismus se může jevit typickou narcistickou prezentací, která se projevuje vyjadřováním exhibicionismu, přehnaného sebevědomí a vyžadování pozornosti ze strany druhých. Avšak na druhé straně je narcismus typický i plachostí a sociálním stažením. Tento typ narcismu nese známky klasické základní neurózy spojené s nízkou sebeúctou. Narcistní jedinci spadající do této skupiny si většinou nejsou své charakteristiky vědomi a ani jejich okolí nemá tendenci je hodnotit jako narcistní jedince, jelikož jsou většinou společensky velmi zdrženliví. Až v případě bližšího poznání této osoby může být odhalena neustálá snaha jedince k uspokojení především vlastních potřeb a neustálý nátlak, aby se věci prováděly přesně tak, jak jedinec vyžaduje.⁴⁶

Tyto protichůdné argumenty deklarují, že vymezení či dokonce plné pochopení narcismu je velkým oříškem, a to dokonce i pro zkušené filosofy a sociology.

V posledních 20 letech se autoři pohybovali v mezích velkolepých (grandiózních) a zranitelných projevů narcismu. A to nejen z důvodu zatím nedosažené přesné formulace samotného pojmu, ale i vzhledem k tomu, že každý narcista je jiný, tím pádem může vykazovat i protichůdné znaky ve svém chování.

Nicméně pro soudobé autory je tato terminologie stále v rozporu. Má-li být grandiózní a zranitelný narcismus koncipován jako společný problém založený

⁴⁵ CROWE, M., CAMPBELL, W. K., LYNAM D. R., MILLER, J., D. *Exploring the structure of narcissism: Toward an integrated solution*. Journal of Personality and Social Psychology. 2019. S. 12

⁴⁶ WINK, P. *Two faces of narcissism*. Journal of Personality and Social Psychology, 61.1991. S. 590- 597.

na osobnosti, která je narcistní, musí přece sdílet některé společné aspekty. Logicky by tedy měla být přítomna základní struktura, která spojuje jak grandiózní, tak zranitelné narcistické projevy. A to přesně se rozhodli zmínění autoři studie zkoumat.

Vzhledem k tomuto rozdělení narcismu na dva různé tábory, byl narcismus autory popisován jako „paradox“, protože grandiózní a zranitelný narcismus se v mnoha ohledech jeví opravdu neslučitelně.⁴⁷

Autoři vymezili dva typy narcistické povahy, dle projevů:

- 1) **Grandiózní narcismus** je částečně charakterizován vysokou sebeúctou a vyhledáváním společenství jiných osob spojené s exhibicionismem.
- 2) **Vulnerabilní narcismus** obvykle zahrnuje nízkou sebeúctu, sociální stažení a negativní emocionalitu.⁴⁸

Analýzy, které autoři využili ke svému zkoumání, však ukazují, že grandiózní a zranitelné narcistické projevy sdílejí některé interpersonální rysy, jako jsou například vysoké nároky, egoismus a nesoulad.

Z tohoto důvodu se autoři pokusili vyřešit tento rozpor za pomoci sjednocení strukturálního modelu narcismu, do kterého by byly začleněny sdílené i jedinečné rysy této komplikované povahy. Takový model může pomoci vyřešit problémy s identifikováním „jádra“ narcismu, což by v budoucnu mohlo pomoci dalším studiím v tomto oboru.

K vytvoření právě takového modelu se autoři inspirovali Goldbergovou metodologií, která je založena na schopnosti konstrukce hierarchického modelu struktury osobnosti. Tento Goldbergův přístup zvaný „*Bas-ackward*“ používá řadu faktorových analýz k popisu faktorového prostoru konstruktů krokovým způsobem od jediného faktoru, který představuje to, co je pro data nejběžnější, až po tolik faktorů, kolik je možné

⁴⁷ WINK, P. *Two faces of narcissism*. Journal of Personality and Social Psychology, 61.1991. S. 590- 597.

⁴⁸ WINK, P. *Two faces of narcissism*. Journal of Personality and Social Psychology, 61.1991. S. 590- 597.

celkově interpretovat. V každém řešení progresivního faktoru se skóre faktorů uloží, takže lze porovnat vztahy faktorů ze sousedních úrovní analýz.⁴⁹

Tato metoda umožňuje vědcům vyvinout mapu výskytu faktorů od nejširší k nejužší.

Začleněním všech položek z každého z identifikovaných opatření si můžeme být jisti, že jsou zastoupeny všechny rysy relevantní pro oblast narcismu. Tímto směrem se autoři snažili o co nejpřesnější definici narcismu.

Vzorek studie založený na principech zmíněného přístupu čítal 707 dospělých osob prostřednictvím webu (M Turk). Jednalo se tedy o sběr dat pomocí dotazníku dostupného online. Respondenti studie byli starší 18 let a všichni pobývali na území Spojených států. Vzhledem k tomuto faktu autoři negarantují možnost aplikace studie na území jiného státu či kultury. Studie se snažila o co nejpřesnější výsledky, z tohoto důvodu vyloučila respondenty, kteří odpovídali na jednu položku v dotazníku méně než 2 sekundy. Tyto odpovědi byly interpretovány jako irelevantní, vzhledem ke krátkému času, který respondent otázkám věnoval. Konečný vzorek se tedy skládal z 591 osob, při čemž větší podíl tvořily ženy 62% v průměrném věku 37 let.⁵⁰

Nejprve byly vytvořeny faktory, které přesně vyjadřovaly různorodost narcismu. Např. grandiózní stupnice narcismu, hypersensitivní stupnice narcismu, patologický inventář narcismu aj. Před samotným sběrem dat byly jednotlivé položky narcismu z každé stupnice promíchány a nahodile předkládány účastníkům.

Cílem analýzy bylo empiricky identifikovat a popsat strukturu modelu narcismu, který odpovídá jak grandiózním, tak zranitelným projevům. Záměrem bylo sestavit hierarchii těchto projevů, a to se autorům podařilo na základě již zmíněné faktorové analýzy „Bass-ackward“. Analýzy založené na rozmanité škále stupnic naznačily protichůdnost faktorů.

Konečné výsledky studie potvrzují předešlá zjištění. Uvádí, že grandiózní i zranitelný narcismus je antagonismem, který je jádrem problému při vytváření narcistických patologií.⁵¹

⁴⁹ CROWE, M., CAMPBELL, W. K., LYNAM D. R., MILLER, J., D., pozn. 45, s. 34.

⁵⁰ CROWE, M., CAMPBELL, W. K., LYNAM D. R., MILLER, J., D., pozn. 45, s. 32.

⁵¹ Tamtéž, s. 45.

3.4 Narcismus jako porucha osobnosti

V rámci své diplomové práce jsem si stanovila cíl porovnat narcismus v českém a americkém prostředí. Z tohoto důvodu jsem se v části své práce také značně věnovala studováním narcismu v americkém prostředí.

Právě v americké společnosti se poprvé rozhodli definovat narcismus jako osobnostní poruchu. Právě Americká psychologická asociace uvedla, že narcismus je poruchou osobnosti a zařadila ji tak do DSM - III. nebo-li *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, third edition*. Zjištění, že narcismus se ve spojených státech považuje mnohem více za osobnostní poruchu, mě proto nepřekvapilo. Nicméně jsem zjistila, že je v některých oblastech USA, zejména na území státu Florida narcismus léčen jako běžné akutní onemocnění porovnatelné například s chřipkou či nevolností. Z webových stránek vybrané kliniky, které jsou volně přístupné na internetu, jsem se dočetla následující informace.

Narcismus je opravdu na území spojených států všeobecně uznáván jako jedna z několika typů osobnostních poruch. Na tentýž stránce je výčet symptomů, které napovídají o tom, zda klient trpí narcistickou poruchou. Avšak známky a příznaky narcistické poruchy osobnosti a závažnost symptomů se liší. Doktor, který je pacientům k dispozici ambulantně, se nejčastěji potýká s těmito projevy narcismu:

- přehnaný pocit sebevědomí
- vyžadování neustálého, nadměrného obdivování
- očekávání být vynikající i bez úspěchů
- zveličování vlastních úspěchů
- víra ve vlastní nadřazenost spojená s touhou se sdružovat pouze s “lepšími” lidmi
- očekávání zvláštní laskavosti vůči své osobě
- využívání výhod od ostatních
- neschopnost nebo neochota rozpoznat potřeby a pocity druhých
- častá netrpělivost či zloba, pokud se narcistnímu jedinci nedostane zvláštního jednání
- potíže s regulací emocí a výbušného chování

- problémy ve stresových situacích, zejména při přizpůsobování se změnám
- časté pocity deprese a špatné nálady, zejména pokud není vše dokonalé
- tajné pocity nejistoty, hanby, zranitelnosti a ponížení⁵²

Mimo jiné je zde uvedeno, že lidé s narcistickou poruchou osobnosti si ve většině případů nejsou vědomi vlastního postižení touto nemocí. Je tedy velmi pravděpodobné, že léčbu běžně sami nevyhledávají. Ve většině případech dojde k vyhledávání léčby ze strany pacienta v případě, že se projeví časté příznaky depresí, užívání drog, alkoholu či jiné problémy velmi často spojené s duševním zdravím. Lékaři proto vyzývají, pokud dojde k rozpoznání problémů, které jsou spojené s narcistickou poruchou osobnosti, aby jedinec vyhledal a oslovil lékaře či jinou dostupnou pomoc. Již z tohoto je více než zřejmé, že se na narcismus ve spojených státech nebere na lehkou váhu.⁵³

Američtí lékaři se rovněž zabývali příčinami zmiňované poruchy. Ačkoliv není přesně známo, co podmiňuje narcistickou poruchu osobnosti. Lékaři tvrdí, že ji významně ovlivňují tři faktory, jimiž jsou: prostředí, genetika a neurobiologie.

V případě prostředí, se především jedná o prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Důležitou roli zde hraje také vztah rodič-dítě. Projevuje se zde například nadměrné zbožňování dítěte kontra nadměrná kritika dítěte. Genetika je zde spojena s vlastnostmi, které jedinec zdědil po svých předcích. Co se týče neurobiologie, tam už jak to bývá, se jedná o složitější procesy, které se odehrávají v mozku. Velmi důležité je zde propojení mozku s chováním a myšlením. Lékaři zatím nejsou schopni vymezit preventivní opatření, která by zabránila vzniku narcistické poruchy osobnosti, a to z důvodu, že není definitivně známo, jak tato porucha vzniká. Na druhou stranu se stále snaží vyzývat své klienty, aby se starali o své duševní zdraví a zamezili tak propuknutí této velmi komplikované poruchy.⁵⁴

V českém prostředí se v posledních letech projevil taktéž silný zájem o pochopení narcismu. Časopis psychologie zveřejnil již zmíněný článek s názvem *Narcisové mezi námi*, který přesněji pojednává o této poruše. Autor ihned v úvodu tohoto článku použil

⁵² Mayo Clinic, pozn. 52.

⁵³ Mayo Clinic, pozn. 52.

⁵⁴ Mayo Clinic, pozn. 52.

známou báji o chlapci jménem Narcissius. Tento starověký příběh o chlapci, který se zamiloval do svého odrazu v jezírku, vysvětluje autor jako důsledek chlapcovi osamělosti a komplikované povahy. Přesněji se vyjádřil takto: „*V pověsti je do sebe zamilovaný. Ve skutečnosti jsou jeho pocity vůči sobě samému podstatně složitější. Jednoduše řečeno: je osamělý. Nikdy jiný nebyl a bez pomoci ani obvykle jiný být neumí. Jenomže pomoc odmítá. To je jeho tragédie.*“⁵⁵

Dle autora má narcis pocit, že nepotřebuje pomoc, jelikož mu v mnoha případech nebyla věnována dostatečná péče již v dětství a musel si tak vytvořit obranu před světem. Vnímá svoji osobu jako velmi soběstačnou, jelikož již v dětské postýlce musel být soběstačným.

Peter Grejták, který je publicistou, ale i učitelem, tuto poruchu osobnosti shrnul v několika málo větách: „*Nesnese kritiku. Bud' ji přehlédne, nebo zaútočí. Enormně ho zraňuje a neví co si s ní počít.*“⁵⁶

Autor přirovnává tuto velmi komplikovanou osobnostní poruchu k hysterii neboli k hysterické poruše osobnosti. A to z důvodu, že obě poruchy jsou poruchy osobnosti, které se vytváří v období útlého dětství. Můžeme je tedy také pochopit jako emoční reakci na výchovu v útlém dětství. Jedinec tak reaguje svým naučeným a hluboce zažitým vzorcem chování. Rozdílné však mohou být jejich reakce. Hysterik se velmi hojně projevuje navenek, narcis, pokud není ve své *sebechvalné* náladě, má ve zvyku se stáhnout do ústraní a dělat mrtvého brouka z důvodu, aby se zbytečně nějak neprovinil.⁵⁷

Autor nadále zmiňuje, že je chybou se domnívat, že narcistický jedinec je člověk, který jde přes mrtvolu za úspěchem. Problémem je, že jedinec si velmi často zaměňuje úspěch s láskou. A to z důvodu, že býval často odměněn pocitem, že je milován, když něco dokázal. Narcista má problém projevit lásku druhým, nicméně ji sám vyžaduje. Ve skutečnosti v mnoha situacích jde za láskou, aniž by si to uvědomoval.⁵⁸

Autor Petr Třešňák zveřejnil v časopisu Reflex článek, který nazval *Věk narcistů - proč se sebestředným lidem daří*. O Narcismu zde hovoří jako o rostoucím fenoménu,

⁵⁵ GREJTÁK, P. Narcisové mezi námi., pozn. 43.

⁵⁶ GREJTÁK, P. Narcisové mezi námi., pozn. 43.

⁵⁷ GREJTÁK, P. Narcisové mezi námi., pozn. 43.

⁵⁸ GREJTÁK, P. Narcisové mezi námi., pozn. 43.

kterým oplývají především mladí lidé, kteří se velmi často vystavují na instagramu. Éra instagramu, která je pro aktuální společnost specifická, je spojena s generací mladých lidí, kteří jsou často označováni jako generace Já. Počty jedinců, kteří shledávají zalíbení hlavně v sobě stoupají všemi směry. Dalo by se klidně mluvit o *narcistické epidemii*. Příkladem může být i fakt, že v letech 2002-2007 výrazně stouply narcistické rysy u studentů středních škol, a to dokonce dvakrát rychleji než kdy předtím.⁵⁹

Jak už víme, narcistická porucha osobnosti je velmi komplikovanou poruchou spojovanou s patologií, sebestředností, manipulativností a lhostejností k potřebám a pocitům druhých lidí. Dle autora tyto představy dávají narcismu především negativní konotaci, na druhé straně vše má své pozitivní i negativní stránky. V tomto směru se snaží autor vysvětlit, že narcismus má i řadu výhod, i když se často jedná pouze o výhody narcistického jedince. Studie totiž prokázaly, že lidé s narcistními projevy jsou často psychologicky zdravější, méně trpí depresemi, sociálními fobiemi a úzkostmi. Nedávná studie vědců prokázala, že narcistní povahy jsou úspěšnější. Jednalo se o pozorování studií italských studentů, kteří sebe sami popsali jako narcistní. Zkoušky jim šly od ruky, dařilo se jim mnohem lépe než jejich spolužákům, a to zřejmě kvůli svému vysokému sebevědomí a schopnosti udělat na okolí dojem.⁶⁰

Mnozí odborníci se v poslední době odklání od stereotypního pohledu na narcismus jako na **nutnou poruchu osobnosti**. Mnohem více se snaží narcismus vnímat jako žádoucí povahový rys, který je podmíněný evolucí. Lidé se prostě v dnešním světě musí umět prosadit a prodat své znalosti či schopnosti. Odborníci v českém prostředí se drží představy o zdravém narcismu, který sice vyžaduje dravost a sebevědomí, ale dokáže i vnímat a podporovat jiné osoby. Takový projev narcismu není již více patologickým.⁶¹

⁵⁹ TŘEŠŇÁK, P. *Věk narcisů-proč se sebestředným lidem daří*. Respekt [online]. 14. 7. 2018 [vid. 1. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2018/29/vek-narcisu>

⁶⁰ TŘEŠŇÁK, P. *Věk narcisů-proč se sebestředným lidem daří*. pozn. 59.

⁶¹ TŘEŠŇÁK, P. *Věk narcisů-proč se sebestředným lidem daří*. pozn. 59.

4 Sebeúcta, sebeláska a narcismus

4.1 Sebeúcta a sebeláska

Některé teorie tvrdí, že narcismus je především spojen s vysokou mírou sebeúcty člověka. Nicméně, je zřejmé, že pro mnoha autorů není pouze těžké definovat narcismus, ale dokonce i samotnou sebeúctu. Na čem se, ale jistě autoři shodují, je fakt, že sebeúcta je klíčovým faktorem pro osobní identitu člověka. Tím se stává nenahraditelnou a velmi důležitou zejména pro psychické zdraví člověka. Dokonce Ernest Becker prohlásil, že lidé potřebují sebeúctu, jelikož je chrání před úzkostí, která je spojena s myšlenkou nevyhnutelné smrti.⁶²

Greenberg dodal: „*Pokud by jedinec sebeúctu neměl, cítil by se jen jako nevýznamná součást společnosti a v podstatě by to bylo to samé, jako kdyby byl mrtev. Sebeúcta je tedy štítem proti úzkosti ze smrti.*“⁶³

Teorii vyjadřující, že sebeúcta nás chrání před úzkostí nazýváme: „*Terror management theory*“. Teorie se mimo jiné snaží přesněji popsat, co sebeúcta je, jaká je její funkce a jak je propojena s ostatními aspekty psychického života jedince. Sebeúcta dle této teorie je vlastně pocitem, že jsme smysluplnou a hodnotnou součástí vesmíru. Jedinci se snaží žít podle norem společnosti, aby jejich sebeúcta měla nejlépe co nejvyšší úroveň.⁶⁴

„*Většina z nás pociťuje stabilní hodnotu sebeúcty, která může kolem určité hodnoty kolísat, v závislosti na vnějších událostech*“⁶⁵

Další explanaci pojmu sebeúcta může vystihnout definice autorů Hartla a Hartlové „*Hodnotící dimenze sebepojetí, která zahrnuje hodnocení vlastní ceny a sebejistoty.*“

⁶² BECKER, E. in ARNDT, J., & SCHIMEL, J. *Will the real self-esteem please stand-up? Toward an optimal understanding of the nature, functions, and sources of self-esteem.* Psychological Inquiry, 2003. 14 (1). S. 12.

⁶³ GREENBERG, J., SOLOMON, S., PYSZCZYNSKI, T., ROSENBLATT, A., BURLING, J., LYON, D., SIMON, L., & PINEL, E. *Why do people need self-esteem? Converging evidence that self-esteem serves an anxiety-buffering function.* Journal of Personality and Social Psychology, 1992 63 (6), 913-922. S. 903.

⁶⁴ Tamtéž, s. 905.

⁶⁵ Tamtéž, s. 905.

Hodnocení je založeno zvláště na minulých zkušenostech. Odvíjí se od pocitů, činů, poznání, vztahů, úspěchů, které si pamatujeme a uvědomujeme.“⁶⁶

Arndt a Schimel přichází s pojmem *optimální sebeúcta*. Tento pojem označuje sebeúctu, která je nezávislá na aktuálním výkonu jedince a na hodnocení osob z jeho blízkého okolí. Autoři totiž tvrdí, že není ničím podmíněna, nýbrž pramení z toho, jak se jedinec vyrovnává s překážkami a výzvami, které mu život přinesl a stále přináší. Jedinec se tak spoléhá sám na sebe, věnuje pozornost svému vlastnímu přesvědčení a nenechá tak dělat úsudky za sebe ostatní.⁶⁷

Mimo jiné, výzkumy ukázaly, že člověk s vysokou sebeúctou bere své tělo jako zdravé a v podstatě nezranitelné. Tím se chrání před strachem ze smrti, který tak vlastně nemá tendenci příliš prožívat. Možná právě z tohoto důvodu, lidé věnují spoustu času tomu, aby si zajistili svoji „nesmrtelnost“. Při nejmenším to můžeme považovat za vysvětlení, vzhledem k urputnému soustředění se na budování kariéry, zanechávání materiálního majetku pro své potomky a příbuzné jako: domy, pozemky a peníze. Zkrátka a jistě lidé, takto dokazují, že něco znamenají a že jsou a navždy zůstanou hodnotnou součástí života.⁶⁸

V současném životě je trendem člověka přikládat vysokou hodnotu svému tělu, s kterým se ztotožňuje, považuje si ho a v neposlední řadě ho chce udržovat hezké, zdravé a žádoucí. Pokud se tělu něco děje, je zraněno, nebo dokonce umírá, stále se můžeme obracet k psychické – nesmrtelné – stránce. Problém je to však v kultuře, kde je tělesná stránka považována za cennější a hodnotnější, než ta psychická.⁶⁹

⁶⁶ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. (2000). Psychologický slovník. Akt. vyd. Praha: Portál. 978-80-262-0873-0. S. 32.

⁶⁷ ARNDT, J., & SCHIMEL, J. *Will the real self-esteem please stand-up? Toward an optimal understanding of the nature, functions, and sources of self-esteem*. Psychological Inquiry, 2003. 14 (1). S.17.

⁶⁸ GOLDENBERGER, J. L., SCHACKELFORD, T. I. *It is me or it is mine? Body-self integration as a function of self-esteem, body-esteem, and mortality salience*. Self and Identity. 2005. 4, 227-241. S. 233.

⁶⁹ GOLDENBERGER, J. L., SCHACKELFORD, T. I. *It is me or it is mine? Body-self integration as a function of self-esteem, body-esteem, and mortality salience*. Self and Identity. 2005. 4, 227-241. S. 233.

Budování sebeúcty je opět zakořeněno již v útlém dětství. Odráží ji rodiče, tím jak dítěti dávají najevo, jak si ho váží a respektují jeho potřeby. V případě, že je dítě respektováno a milováno, vzniká v něm silný pocit, že to jaké je, je správné. Nebude se obávat dát své potřeby najevo a patrně bude i po ostatních blízkých lidech vyžadovat, aby jeho potřeby respektovali a umožňovali mu je naplnit.⁷⁰

Tato etapa člověka je velmi důležitá, protože následně definuje i budoucnost, která jedince čeká a nemine. Již v tomto bodě se odvíjí mezilidské vztahy, v kterých jedinec později funguje. Pokud má jedinec špatný vztah sám k sobě, může to mít naopak velmi negativní dopady, zejména na psychiku jedince. Setkáváme se s názory psychologů a terapeutů, kteří se shodují v jednom. Pokud člověk dokáže přijímat sám sebe, jak už psychicky tak fyzicky, pak je teprve šťastným.⁷¹

Sebeúcta je samozřejmě také podmíněna výkony jedince. Přičemž, když si jedinec uvědomuje svůj potenciál, poté cítí touhu ho využít a je k tomu značně motivován. Sebeúcta poté roste tím více, čím více se jedinci daří a naopak klesá při neúspěších. Hodnocení vlastní produktivity nezávisí pouze na jedinci, ale také má velkou úlohu společnost, ve které žije, nicméně záleží také na autoritách, které uznává.⁷²

Sebeúctu můžeme tedy definovat jako předpoklad pro to, aby jedinec mohl být uznáván a milován. Sebeúcta nám slouží jako obranný prostředek proti okolí, zmírňuje kritiku a dodává ujištění. Připusťme si fakt, že každé lidské stvoření má v sobě zakořeněnou potřebu „*mít se rád či vážit si sám sebe*“.⁷³

Zajištění obdivu, úcty i lásky lze docílit různými strategiemi. V případě, že si toto jedinec není schopný zajistit přirozenou cestou, skrze opravdové city a vztahy. Začíná si velmi rychle zkreslovat a upravovat realitu tak, aby odpovídala jeho přáním a představám. Všichni známe ve svém okolí člověka, který je zkrachovalý, užívá alkohol, drogy či má časté vztahové obtíže (partnerské či pracovní). Tito lidé velmi často investují spoustu svého času a energie znemožňováním lidí ze svého okolí, snaží se je obvinít

⁷⁰ ARNDT, J., & SCHIMEL, J., pozn. 67, s. 20.

⁷¹ GOLDENBERGER, J. L., SCHACKELFORD, T. I., pozn. 68, s. 236.

⁷² ARNDT, J., & SCHIMEL, J., pozn. 67, s. 24.

⁷³ Tamtéž, s. 24.

za vlastní nedostatky, což je pouze zoufalým pokusem o zachování si zbytku vlastní sebeúcty.⁷⁴

Twenge a Campbell dokonce rostoucí jedincův zájem o sebe sama označili pojmem *Generation Me*, který vysvětlili jako výraznou generační změnu. Jedná se především o jedince, kteří byli narozeni v sedmdesátých, osmdesátých a devadesátých letech minulého století a vykazovali zejména egoistické osobnostní charakteristiky. Autoři předpokládali, že tyto rysy byly způsobeny právě vysokou sebeúctou.⁷⁵

4.2 Měření sebeúcty

Jelikož bych sebeúctu či sebepojetí jedinců ráda měřila i ve svém následujícím šetření, zahrnuji do této kapitoly i podkapitolu *Měření sebeúcty*, a to z toho důvodu, protože jsem si vědoma, jak žádoucí je zjistit, jaký vztah k sobě jedinec přesně zastává a jak na sebe nazírá. Tento aspekt je vysoce důležitý pro prožívání a vnímání každodenního dění, ale i objektivního pochopení daného jedince.

Užitečný nástroj pro co nejpřesnější změření sebeúcty do povědomí přináší autor Rosenberg, a to za pomoci své škály *Rosenberg Self Esteem Scale*, uvedenou roku 1965. Záměrem testování pomocí této škály bylo změřit takzvanou *globální sebeúctu*. Testování, které bylo původně zaměřeno zejména na adolescenty, se později ukázalo jako vhodné i pro další věkové skupiny. Nástroj byl sestaven z otázek, které byly předkládány jak pozitivní tak negativní formou. Při čemž, respondenti odpovídali na čtyř-stupňové škále od zcela souhlasím po zcela nesouhlasím.⁷⁶

Při zkoumání sebeúcty se často objevují otázky typu: *Jsem se sebou v celku spokojený/á., Někdy si myslím, že jsem neschopný/á.*

Je nutné podotknout, že touto škálou je měřitelná pouze sebeúcta, kterou si je jedinec schopný sám za sebe uvědomit a následně ji v dotazníku reflektovat. Nevýhodou

⁷⁴ GOLDENBERGER, J. L., SCHACKELFORD, T. I., pozn. 68, s. 236.

⁷⁵ TWENGE, J. M., MILLER, J. D., & CAMPBELL, W. K. *The narcissism epidemic: Commentary on modernity and narcissistic personality disorder*. Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment, 2014. 5 (2), 227-229. S. 225.

⁷⁶ BLATNÝ, M., OSECKÁ, L., URBÁNEK, T. *Structure of Rosenberg's self-esteem scale: three-factor solution*. Studia psychologica, 2006. 48, 4, 371-378. S. 24.

může být poměrná manipulativnost s výsledky, v případě, že si jedinec uvědomí záměr dotazníku, může ho ovlivňovat a odpovídat schválně nepravdivě.

Zajímavou metodou, která vznikla při měření implicitní sebeúcty (tu kterou si jedinec neuvědomuje přímo), bylo nechat respondenty, aby ohodnotili všechna písmenka abecedy. Výsledek byl takový, že jedinci s vyšší mírou implicitní sebeúcty ohodnotili vysokým měřítkem písmena, která se vyskytovala v jejich jméně.⁷⁷

V neposlední řadě bych ráda zmínila velmi často využívanou škálu *Coopersmith Self-Esteem Inventory*. Využitelnost tohoto dotazníku v několika výzkumech, napovídá o jeho kvalitě, nicméně nevýhodou může být délka, poněvadž obsahuje padesát položek. Prvotním záměrem bylo vytvořit dotazník pro žáky, který bude ukazovat jejich vlastní sebeúctu a poté sebeúctu, která je odvozena od rodičů, školního prostředí a vrstevnické skupiny. Pro představu uvádím pár příkladů: „Často si přeji, abych byl/a někým jiným“; „Rodiče ode mě až příliš očekávají“ či „Mezi dětmi ve svém věku jsem populární“.

Na všechny otázky jedinec volí variantu buď ano nebo ne, nejvyšší skóre rovná se vysoké sebeúctě jedince.⁷⁸

Narcismus dále bývá značně spojen s pojmem sebeláska. Sebelásku lze obecně definovat jako výsledný pocit, který vzniká při hodnocení vlastní osoby, které je však založeno i na názorech druhých lidí. Nicméně finální hodnocení si utváří jedinec sám, přijímá jej a poté prezentuje vlastní sebepojetí i svému okolí.⁷⁹

Sebeúcta i sebeláska napovídají o tom, jak se jedinec právě cítí. Dokonce, i když jedinec sedí sám, v tmavé místnosti, bez rušivých podnětů. I když je o samotě, neustále posuzuje své chování a prožívání. Jedná se tak o procesy, které nás provázejí celý život. Lze předpokládat, že společnost ostatních lidí nás dennodenně utváří, ale značnou částí přispívá daný jedinec výhradně sám.⁸⁰

Vším co bylo zmíněné, jsem poukázala na to, že sebeúcta i sebeláska jsou velmi důležité pro samotné fungování člověka. Nicméně všeho moc škodí a toto pravidlo přesně

⁷⁷ BLATNÝ, M., OSECKÁ, L., URBÁNEK, T. *Structure of Rosenberg's self-esteem scale: three - factor solution*. *Studia psychologica*, 2006. 48, 4, 371-378. S. 24.

⁷⁸ TAFARODI, R. M., HO, C. *Implicit and explicit self-esteem: What are we measuring?* *Canadian Psychology*, 2006. 47 (3), 195-202. S. 199.

⁷⁹ Tamtéž, s. 200.

⁸⁰ Tamtéž, s. 200.

platí v případě narcismu, u něhož se tvrdí, že jedinci, kteří oplývají touto ‘poruchou’ prokazují v obou případech vysokou přemíru sebelásky i sebeúcty.

V předešlé části této diplomové práce jsem zmínila studii váženého doktora Campbella a jeho týmu, kteří v minulosti zkoumali narcistickou povahu vzhledem k sebelásce jedince. *Výzkum s názvem Narcismus, sebeúcta a pozitivní pohled na sebe sama: dva pohledy na sebelásku*, přináší výsledky zaměřené výhradně na partnerské vztahy narcistických jedinců, ale také pohled na jejich osobu. Jak už bylo zmíněno, narcisté projevují výrazný zájem o kontakt s vysoce postavenými lidmi s vidinou vlastního úspěchu. Mimo tento fakt, lidé s narcistickou povahou se často vidí v lepším světle, domnívají se, že jsou výjimeční a nepřímou vyžadují, aby o nich takto smýšleli i všichni ostatní.⁸¹

Pojďme si stručným popisem tento velmi zajímavý výzkum přiblížit. Na úvod je nezbytné zmínit hypotézu, kterou si autoři šetření vymezili. Jedná se o předpoklad, že narcismus a vysoké sebevědomí mají spojitost zejména s pozitivním pohledem na sebe sama, neboli s již zmíněnou sebeláskou.

Poté se autoři věnovali zejména zkoumáním základních faktorů, které přímo ovlivňují pozitivní sebehodnocení, sebe nadhled, sebeúctu a sebelásku jedince. V této části své práce zjistili, že osoby s narcistickou povahou jsou limitovány neschopností vyjádřit svou přívětivost, svědomitost či morálku. Studie se nadále zajímala o romantické vztahy, které jedinci trpící narcismem prožívají.⁸²

Svým respondentům prezentovali dvě klíčové otázky:

a) Zda hodnotí svého aktuálního partnera jako nadprůměrného jedince.

b) Zda považují sami sebe za lepší osobu než je jejich aktuální partner.

V závěru dotazníku tak museli jedinci porovnat i vlastní osobu se svým aktuálním partnerem. Výsledkem studie bylo zjištění, že narcistní jedinci své aktuální partnery nepovažují jako nadprůměrné, hodnotí je spíše jako průměrná stvoření. Svoji osobu však považují za lepší oproti svému aktuálnímu partnerovi. Mimo jiné se i ukázalo, že narcistický jedinec je schopen se odklonit od svého partnera z důvodu zachování

⁸¹ CAMPBELL, W. K., GOODIE, A. S., FOSTER, J. D., pozn. 39, s. 23.

⁸² Tamtéž, s. 25.

si vlastního pozitivního pohledu na svoji osobu. Dalším velice zajímavým zjištěním této studie bylo, že jedinci s narcistickou povahou se ve většině případech nepovažují za morální bytosti. Nepochybují o svých přednostech, skvělých výkonech a značném vlivu, nicméně se necítí být morálními v mnoha ohledech.⁸³

Z výsledků výzkumu je vidno, že kámen úrazu spočívá v interpersonálních vztazích. Na jednu stranu se narcista bez druhých neobejde. Na druhou však ostatní potřebuje, využívá je však pouze na projevy obdivu a respektu. Většinou zpětně žádnou úctu neprojevuje.

Zkrátka, emocionální vřelost a blízkost je pro narcistické osoby nežádoucí. Hluboko zakořeněná zranitelnost, jež je zakryta vrstvou narcismu čas od času probublává na povrch. Zvláště je-li narcismus pouze strategií, jak se vyhnout vlastní bolesti.⁸⁴

Vše doposud zmíněné bych shrnula slovy autorů Zuckerman a O'Loughlin:

*„Narcisté vykazují vyšší míru extravertze, která je s pocitem životní spokojenosti úzce spojena. Mají tendenci přisuzovat veškeré úspěchy sobě, naopak neúspěchy ostatním. Sami sebe shledávají sympatickými, atraktivními, schopnými a úspěšnými. Pokud jim okolí naznačuje něco jiného, jsou schopni to ignorovat. Partnera či přátelé si vybírají podle toho, jak jim dokážou projevovat úctu a respekt. Proto, aby si udrželi pozitivní obrázek sebe samých, jsou schopni obětovat jakýkoliv vztah“.*⁸⁵

Dostupné výzkumy hovoří jasně, vysoká sebeúcta a narcismus jsou stále častějším společenským fenoménem. Během osmdesátých let minulého století významně vzrostl výskyt narcistických rysů i na akademické půdě. Téměř 65% vysokoškolských studentů vykazuje vysokou míru sebeúcty.⁸⁶

Nejspíš každý z nás za svého studia potkal člověka, který svým chováním prokazoval vysokou míru extravertze, stahoval veškerou pozornost na svoji osobu, velmi často riskoval ve zkouškovém období aj. Kromě zmíněného si jistě dokážeme i vybavit

⁸³ CAMPBELL, W. K., GOODIE, A. S., FOSTER, J. D., pozn. 39, s. 28.

⁸⁴ ZUCKERMAN, M., O' LOUGHLIN, R. E. *Narcissism and well-being: A longitudinal perspective*. European Journal of Social Psychology, 2009. 39, 957-972. S. 959.

⁸⁵ ZUCKERMAN, M., O' LOUGHLIN, R. E. *Narcissism and well-being: A longitudinal perspective*. European Journal of Social Psychology, 2009. 39, 957-972. S. 959.

⁸⁶ NEFF, K. D. *Self-Compassion, self-esteem, and well-being*. Social and Personality Psychology Compass. 2011.5 (1), 1-12. S. 5.

situaci jak dotyčný student svaloval svoji vinu, nepozornost či neschopnost na někoho jiného, např. na vysokoškolského učitele.

Nicméně existuje důvod, proč je narcismus stále považován za poruchu. Pokud vzpomeneme na rozdělení grandiózní a vulnerabilní narcismus, můžeme nalézt odpověď tam. Mnoho lidí, kteří vykazují vyšší míru, se hůře přizpůsobuje okolí. Aby udrželi svůj dokonalý sebeobraz a vyhnuli se případné kritice, musí obětovat důležité vztahy. Emocionální vřelost a blízkost by pro ně byla zraňující. Hluboko zakořeněná zranitelnost, jež je zakryta vrstvou narcismu čas od času probublává na povrch. Zvláště je-li narcismus pouze strategií, jak se vyhnout bolesti. Otázkou tedy je: Může být narcismus šťastným?⁸⁷

Mnozí autoři si kladli právě tuto otázku. Teoreticky, člověk s vysokou sebeúctou, sebeláskou, sebevědomím, by šťastný být mohl. Prakticky se v mnoha studiích tento fakt ještě potvrzuje. Ano, grandiózní narcista je se svým životem spokojený, tudíž by se dal považovat za šťastného. Proč by totiž šťastný být neměl? On sám je na výši, pouze prostředí a lidé kolem něj mívají chyby. Duševní zdraví narcistních jedinců se pohybuje ve vysokých hodnotách. Nicméně není zcela reálné takto radikálně predikovat životní spokojenost jedince na základě toho, že vykazuje rysy narcistické povahy.

O tom, zda je narcismus šťastný hovoří studie, která byla provedena na vzorku 127 žen a 49 mužů. Celá studie obsahovala tři důležité části. Na samém počátku respondenti vyplnili osobnostní dotazníky, týkající se jejich životní spokojenosti. Později dostali za úkol psát si jeden týden vlastní deník a zaznamenávat tak své chování, nálady, pocity a v neposlední řadě také rysy své osobnosti. V závěrečné části se opět jednalo o otázky směřované na osobnost daného jedince.⁸⁸

Zadavatelé měli jeden cíl, a to zjistit, jak vysokou roli hraje sebeúcta v tom, jak je člověk šťastný. Sebeúcta se zde ukázala jako velmi důležitý faktor zajišťující životní spokojenost jedinců. Možná i z tohoto důvodu se i v posledních letech začal klást důraz na zvyšování sebeúcty u dětí, zejména těch školou povinných. V případě, že učitel pošlapal sebeúctu daného žáka, dopady bývaly celoživotní a nenahraditelné. Posílení

⁸⁷ ZUCKERMAN, M., O' LOUGHLIN, R. E., pozn. 84, s. 966.

⁸⁸ Tamtéž, s. 969.

sebedůvěry i sebeúcty u žáků je velmi žádoucí, pokud učitelé věří v jejich potenciál, rozvíjí tak pozitivním směrem jejich osobnosti.⁸⁹

Neff uvádí, že důležitým přesvědčením, které v sobě má dítě i dospělý nosit, je: „*Jsem lepší než většina ostatních lidí*“.⁹⁰ Toto přesvědčení sebou však přináší nejen vyvýšení vlastní osoby, ale také devalvací druhých. Hluboko zakořeněná zranění jsou kompenzována potřebou být obdivován a zbožňován ostatními. Ačkoliv se mohou tito jedinci projevovat sebevědomě, dominantně a sebejistě, uvnitř cítí strach, možná opuštění, nejistotu a jejich chování je motivováno především touhou po pravém porozumění a lásce.⁹¹

Autor Neff nadále uvádí, že sebeúcta sama o sobě, bez zranitelného narcismu, je schopna lidem dopřát zažívat více štěstí. Tací lidé, jsou mnohem více naladeni optimismem, mají chuť k práci, kterou vykonávají a dopředu je žene především velká dávka vnitřní motivace. Zmínění jedinci málokdy podléhají depresím a negativním náladám. Dle autora se jedná o nenarcistickou formu sebeúcty, která souvisí s pocitem osobní kompetence, atraktivnosti a schopnosti dobře se přizpůsobovat podmínkám z okolí.⁹²

Pokud je člověk zaměřený sám na sebe, má se rád, věří si, zároveň je stále schopen se zajímat o lidi ve svém okolí, nemusí to mít žádný negativní dopad. Výzkum, který byl zmíněn v předchozí pasáži této práce, deklaruje, že narcisté většinou neumí být v naplňujícím vztahu s druhými lidmi. Důvodem může být právě to, že většinou spíše využívají ostatní lidi jako zdroje obdivu své osoby. Narcisté většinou nemají příliš pevných vazeb, nicméně pro šťastný život jsou vztahy klíčovým bodem. Člověk je tvorem společenským a vztahy okolo sebe zkrátka potřebuje.⁹³

Pokud se vrátíme ke koncepci grandiózního narcismu, můžeme se držet koncepce, kterou prezentovali autoři Zeigler-Hill, Clark a Pickard. Autoři tvrdí, že grandiózní narcisté dokáží spolehlivě svoji sebeúctou regulovat. Pomáhají si tak častou devalvací

⁸⁹ ZUCKERMAN, M., O' LOUGHLIN, R. E., pozn. 84, s. 968.

⁹⁰ NEFF, K. D., pozn. 86, s. 7.

⁹¹ FUKUSHIMA, O., HOSOE, T. *Narcissism, variability in self-concept, and well-being*. Journal of Research in Personality, 2011. 42, 568-575. S. 569.

⁹² NEFF, K. D., pozn. 86, s. 9.

⁹³ Tamtéž, s. 12.

druhých. Na druhé straně narcisté, kteří spadají do skupiny vulnerabilních, nejsou schopni ostatní lidi znehodnotit. Jim totiž velmi záleží na názorech, soudech a tvrzení druhých lidí.⁹⁴ Neznamená to však, že by takto navázané vztahy byly ze strany narcistního jedince naplněné láskou či pochopením pro druhého člověka.

Vzhledem ke všemu, co v této kapitole bylo zmíněné, nelze výhradně potvrdit fakt, že narcismus je nešťastným. Nicméně nelze ani říci, že by byl 100% šťastným, a to především kvůli interpersonálním vztahům, které narcistní jedinci často zanedbávají či jimi opovrhují. Narcista se bez ostatních lidí sice neobjede, ale nepovažuje je za sobě rovné a tím stylem také s nimi jedná. Z pohledu rozdělení narcismu na grandiózní a vulnerabilní, lze říci, že narcista, který spadá do skupiny grandiózních projevů narcismu, může být ve svém životě mnohem šťastnější než jedinec, který spadá do skupiny vulnerabilního narcismu.

⁹⁴ ZEIGLER – HILL, V., CLARK, C. B., PICKARD, J. D. (2008). *Narcissistic subtypes and contingent self-esteem: Do all narcissists base their self-esteem on the same domains?* Journal of Personality, 2008. 76 (4), 754-770. S. 766.

5 Projevy narcismu ve výchově a vzdělávání

5.1 Narcismus ve výchově a vzdělávání

Jak již autor Lipovetský zmínil, popisovaná lhostejnost se nám projevuje v mnoha oblastech lidského života a objevuje se taktéž i ve školství. Zejména v posledních letech se zdá, že žáci a studenti nemají téměř žádný zájem o učení ani výuku a jen stěží se daří učitelům je pozitivně motivovat. Jsou znudění, nesoustředění, častokrát i agresivní. Setkáváme se s poruchami učení a chování. Například mladší děti jsou často označovány jako hyperaktivní, což je diagnóza, za kterou se dá ve své podstatě schovat cokoliv. Učitelé jsou velmi unavení, bez optimismu a často také bezradní. Každý den se setkávají s lhostejností k osobě učitele, který tak ztrácí na autoritě a vážnosti.⁹⁵

Lipovetský přirovnává střední školy k vyprahlé poušti, kde studenti jen přežívají čas strávený ve škole bez hlubšího zájmu a tolik potřebné motivace.

„Co říká učitel, přestalo být posvátné, zevšednělo to na úroveň toho, co říkají sdělovací prostředky, a ze školství se stalo soukolí, jehož výkonnost maří apatie vznikající z nesoustředěnosti a nepokryté skepse vůči vědění.“⁹⁶

Michal Podzimek ve své studii *Narcismus ve výchově a vzdělávání* uvádí: *„V důsledku procesu individualizace se postmoderní společnost stala svědkem významného hodnotového posunu. Tradiční koncepce vzdělávání se v tomto smyslu také jeví jakožto problematická. Škola se stala jednou z nejdůležitějších sociálních institucí, ve které tráví žák svůj čas v roli obsluhovaného klienta, uspokojovaného v jeho potřebách. Tento druh vztahu podporuje fenomén narcismu, který deformuje postoj k vnějšímu světu.“⁹⁷*

S touto radikální přeměnou hodnot ve výchově a vzdělávání se kulturní narcismus objevil ihned v několika sférách lidského života. Nicméně prvním aspektem byla pravděpodobně hodnota rodiny. Jelikož fungování rodiny souvisí s přístupem ke vzdělávání a výchově. Můžeme příčiny ve změně postojů žáků ke škole hledat právě zde. Tradiční rodina v postmoderní společnosti utrpěla velký odklon. Rodina, která

⁹⁵ PODZIMEK, M. *Narcismus ve výchově a vzdělávání. Pedagogická orientace. 2018. 28 (1). S. 4.*

⁹⁶ LIPOVETSKÝ, G., pozn. 9, s. 46.

⁹⁷ PODZIMEK, M. pozn. 95, s. 8.

se dříve pohybovala a trávila společné chvíle zejména v přírodě, se později v industriální společnosti stala závislou na byrokratických institucích státu, jako jsou školství, zdravotnictví, soudnictví aj. Rodina byla posléze uvězněna do hierarchie těchto institucí. Michel Foucault tento fenomén popsal jako princip biomoci, prostřednictvím které je velmi jednoduché diktovat normalitu a vynucovat si konformitu.⁹⁸

Princip biomoci můžeme shrnout následným úryvkem z Foucaultova díla: „*Nová technologie, která nastupuje později, se obrací k množství lidí, ale nikoli jako k souhrnu jednotlivých těl, nýbrž tak, že naopak tvoří globální masu, na niž působí souborné procesy, jež jsou vlastní životu a jimiž jsou například narození, smrt, produkce, nemoc atd. Tedy po prvním zmocnění se těla, jež se děje individualizací, je zde druhé zmocnění se, jež není individualizující, nýbrž masifikující.*“⁹⁹

Tyto velmi patrné pokusy o vytvoření homogenní masy, která často zaujímá pozici „stáda“, se prokazatelně projevují na oslabení lidských vztahů jak už rodinných či přátelských. Velmi často se potýkáme s případy neúplných rodin s pouze jedním aktivním rodičem, při čemž v minulosti se jednalo zejména o početné rodiny s mnoha dětmi a rozsáhlými příbuzenskými vazbami. Je zřejmé, že hodnota rodiny je v tomto směru velmi oslabena.¹⁰⁰

Jak už se autorka Karen Horneyová ve svém díle zmínila o dětech, kterým nebylo poskytnuto takové prostředí, jež by v nich bylo schopné vzbuzovat pocit sounáležitosti, bezpečí a opory. Tyto děti často trpěly a trpí úzkostí, která doslova nutí dítě, aby na místo spontánních a radostných vztahů k ostatním, hledalo nějaké alternativní způsoby, jak se s touto základní úzkostí vyrovnat. Autorka zmiňuje pomyslné pohyby buď k lidem, proti nim či od nich.¹⁰¹

Velmi často právě narcismus jedinci napomáhá se vypořádat s vlastní úzkostí. Narcismus jakoby zakrýval pocit nedostatečnosti. Jedinci, o kterých se autorka zmiňuje, mají velmi často pocit, že nejsou milováni, dostatečně schopní, a zejména, že jsou odstrčeni a zanedbáváni. Zkrátka to, co všem společně chybí, je především sebedůvěra

⁹⁸ PODZIMEK, M. pozn. 95, s. 12.

⁹⁹ FOUCAULT, M. *Je třeba bránit společnost*. Praha: Filosofia, 2005. ISBN 80-7007-221-0. S. 257.

¹⁰⁰ PODZIMEK, M. pozn. 95, s. 14.

¹⁰¹ HORNEYOVÁ, K. *Neuróza a lidský růst*. Praha: Triton, 2000. ISBN 8072057154. S. 52.

a sebeláska. Tento pocit ještě dále umocňuje společnost, ve které žijeme, a její značná soutěživost, která je všudypřítomná. A již se opět vracíme k prvopočátkům post-moderní doby, která je pro prvopočátky a projevy narcismu jako stvořená. Jedinec má stále pocit, že stále musí s někým soupeřit, ať už s vrstevníky, s dospělými, nebo dokonce sám se sebou. Prostě se nemůže v klidu smířit se svoji *méněcenností*. Kromě potřeby se všem vyrovnat, se zde objevuje i touha mít nějakým způsobem navrch a převyšovat všechny ostatní.

Horneyová tuto skutečnost popisuje jako oddálení se od přirozeného kontaktu s ostatními, oddálení se také od sebe sama a v neposlední řadě potlačování skutečných myšlenek a prožitků člověka.

Slovy autorky: „*Cítí potřebu nejen se ostatním vyrovnat, ale mít nad nimi nějakým způsobem navrch a povyšovat se nad ně. A nejen, že tento člověk ztrácí přirozený kontakt s ostatními a vzdaluje se od nich, ale on se vzdaluje i sám od sebe, to znamená, že potlačuje své skutečné myšlenky, city a přání.*“¹⁰²

Takto vnitřně zklamaný, úzkostný až téměř neurotický jedinec vytváří svůj idealizovaný obraz svého já, kterému později začíná podléhat. Pomalými krůčky dochází k sebejistotě za pomoci pocitu, že právě on disponuje výjimečností a neomezenými schopnostmi. Již se nevnímá méněcenně, naopak cítí se hrdinsky a geniálně. Ať už se toto *nové* já může zdát nepřekonatelné, i tento obraz člověka je naopak velmi křehký a zranitelný. Ve většině případů není založen na realitě, reálných situacích a zkušenostech, nýbrž na přání být všemocným, dokonalým, krásným a především žádaným. Takový člověk dle slov autorky přestává téměř vnímat realitu, je lhostejný k pravdě a svůj svět si ve všech směrech idealizuje. „*Nutkovost neurotické potřeby nadřazenosti za každou cenu má za následek lhostejnost k pravdě, ať se týká člověka samého, druhých lidí či skutečnosti.*“¹⁰³

Tvrzení, že utváření narcistické povahy bychom měli hledat již v útlém dětství, potvrdil i autor Otto Kernberg. Autor přesněji hovoří o narušení jedince v orálním stádiu.

¹⁰² HORNEYOVÁ, K., pozn. 101, s. 26.

¹⁰³ Tamtéž, s. 30.

Právě v tomto stádiu se dítě nachází mezi dvěma odlišnými póly. Jeden z nich je příznivý a bezpečný, druhý se však jeví nebezpečně, právě v tom často dítě podléhá frustracím.¹⁰⁴

Kromě častého pocitu zranitelnosti, má dítě problém s ujasněním si vztahu mezi sebou a druhými lidmi. A pokud právě v tomto stádiu vývoje není dítě schopno rozlišovat sebe a druhé, není schopné si vybudovat spolehlivý pocit svého já, jako celku. Velmi často se stále považuje jako součást druhých a uvědomuje si svoji značnou závislost na osobách ze svého okolí.¹⁰⁵

Autor se také v úzké souvislosti s předšlým kontextem věnoval vrstvám psychopatologie a rozlišil tak tři vrstvy:

- 1) Psychózy, při kterých si lidé nevytvořili jasné hranice mezi sebou a druhými.
- 2) Osobnosti, které nebyly schopné integrovat vlastní emoce a vytvářet plnohodnotné vztahy.
- 3) Neurózy, které jsou důsledkem mezilidského konfliktu.¹⁰⁶

Kromě toho popsal narcistické jedince následujícími slovy: „Nejsou schopni navázat naplňující a uspokojující vztahy, neboť nemají jasné vymezené hranice. Jejich ústředním bojem je rozpor mezi láskou a nenávisť, čímž vzniká jejich rozpolcenost. To, co narcisté ve skutečnosti cítí, překrývají maskou prestiže a slávy. Chtějí vypadat, že jsou žádaní a schopní, ve skutečnosti jsou ale frustrovaní a zoufalí. Nejsou schopni navazovat intimní, vzájemně uspokojující vztahy. Nezajímají se o druhé, natož pak o jejich potřeby. Jsou sobečtí a agresivní. Ústřední problém je nedostatek empatie a rozptýlenost vnitřní identity.“¹⁰⁷

Dle slov autora je zřejmé, že dítě, kterému chybí empatie a pozornost, se může i z krátkodobého hlediska cítit velmi frustrovaně a zoufale. Postupem času si pocit

¹⁰⁴ KERNBERG, O. F. *Normální a patologická láska: pohled současné psychoanalýzy*. Praha: Portál, 1999. ISBN 978-80-7367-892-0. S. 56.

¹⁰⁵ KERNBERG, O. F., pozn. 104, s. 58.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 58.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 58.

frustrace nesou v sobě i do dospělého života, v kterém ho mohou vyhodnotit tak, že intimní a přátelské vztahy jsou bolestivé a je tudíž lepší je nepovažovat za tolik důležité v životě člověka.

Kromě všeho zmíněného se autor také zaobíral otázkou, jak moc může takový člověk s narcistickou osobností skutečně sám sebe milovat, pokud kdesi uvnitř sebe cítí, že právě „já“ je zcela jiné a daleko horší? Odpovědí může být následující poetická věta: *„Není to tak, že by narcisté milovali jen sebe a nikoho jiného, ale že milují sebe stejně špatně, jako ostatní.“*¹⁰⁸

K dosavadně zmíněným autorům bych ještě ráda zmínila autora, který se víceméně svými názory stavěl do opozice předchozích autorů. Heinz Kohut nesouhlasil již s Freudovo teorií. Agresivitu a impulsivní sexualitu nevnímá jako důsledky potlačeného libida, ale jako přímé důsledky narcistického zranění, které může být chápáno jako důsledek špatného přístupu k dítěti. Dítě poté reaguje na svůj hluboce zakořeněný pocit strachu strategiemi, které ho nutí k narcistickým projevům. Nicméně autor taktéž tvrdí, že grandióznost je člověku přirozená, tudíž je i přirozené ji podporovat a vyvíjet. Proto zdůrazňuje, že pocit výjimečnosti, všemohoucnosti a velkoleposti je nutné dítěti ponechat a nezasahovat do jeho percepce.¹⁰⁹

*„Dítě, které věří, že slunce každé ráno vychází proto, že to chce jeho matka, se potřebuje těšit ze své účasti na něčem božském, nikoli být informováno o matčině nevýznamném postavení ve vesmíru. Tyto rané narcistické stavy myslí obsahují jádro zdravého narcismu.“*¹¹⁰

Proces poznávání by měl dle autora přijít pozvolně, tím jak dítě přichází do kontaktu se skutečností. Poté začne samo rozeznávat reálnost a nereálnost. Tím se dostává do kontaktu se zklamáním či smutkem. Neboli emocemi, které mohou vyjadřovat frustrace, nicméně v optimálním rámci, který je pro život člověka přirozený. Právě tyto optimální frustrace pomáhají dítěti vytvářet pevnou vnitřní strukturu, jejímž výsledkem je bezpečné a houževnaté já, které si zachovává jádro vzrušení a vitality

¹⁰⁸ WAALS, V., in KERNBERG, O. F., pozn. 104, s. 58.

¹⁰⁹ KOHUT, H. *Obnova Self*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1991. ISBN 0871401088 S. 8.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 15.

původních, nezralých narcistických stavů. Pokud ale k tomuto nebyli rodiče dostatečně vnímaví, mohli zapříčinit patologický vývoj tohoto přirozeného procesu.¹¹¹

Kohut dále v díle zmiňuje, že rodiče nechtějí živé a tvořivé dítě, ale hodné, klidné a poslušné. Nicméně je třeba brát v potaz, že dítě je unikátním jedincem své vlastní myslí, tudíž se mnohdy svým chováním snaží pouze ubránit vyžadované konformitě. Kohut projevuje respekt dětem, které by jiní označili za nekonformní či problémové, jelikož i navzdory osudu hledají způsob, kterým mohou existovat.¹¹²

„Jako je strom s jistými omezeními schopen obrůst překážku, aby posléze mohl vystavit své listy životodárným slunečním paprskům, tak se self ve svém vývojovém hledání zřiká snahy pokračovat jedním určeným směrem a pokouší se postoupit vpřed jinudy.“¹¹³

5.2 Boom narcismu ve výchově a vzdělávání

Autor Twenge a spoluautoři se vyjádřili k boomu narcismu, dle jejich úsudku se tak stalo kvůli nevyzpytatelným postojům rodičů 70. let. Tehdejší teenageři si nebyli nikdy jisti tím, jak jejich rodiče zareagují. Výchova se také někdy označovala jako pokus a omyl. Tudíž si děti v mladším věku pravděpodobně musely vytvořit vlastní pohled na svět, ve své vznikající dospělosti se musely spoléhat výhradně sami na sebe, tudíž pěstovali své vysoké sebevědomí i sebeúctu, což je později dovedlo až k narcismu. Pokud budeme brát tyto prognózy jako pravdivé, výsledky se nutně musí projevit v postojích a chování dnešních dospělých.¹¹⁴

Můžeme zde také hovořit o podezření, že narcismus mezi mladými populacemi v posledních desetiletích vzrostl. Twenge se svým týmem přichází s teorií, že každá generace mladých lidí je více narcistická vůči starším generacím. Z toho plyne fakt, že každá generace je takzvaná *Generation Me*. Nicméně v rozporu s Twengeovou teorií má

¹¹¹ KOHUT, H., pozn. 109, s. 28.

¹¹² Tamtéž, s. 25.

¹¹³ Tamtéž, s. 25.

¹¹⁴ TWENGE, J., M., KONRATH, S., FOSTER, J., D., CAMPBELL, W., K., BUSHMAN, B. *Egos inflating over time: A Cross-Temporal Meta-Analysis of the Narcissistic Personality Inventory*. Journal of Personality, 2008. 76:4. S. 4.

míra rizikového chování v posledních 20 letech značný pokles v celé řadě postojů. Například došlo k vážnému snížení nežádoucího chování, jako je těhotenství mladistvých, zločiny dospívajících či automobilové nehody dospívajících. Například násilná trestná činnost se také snížila přibližně o jednu třetinu.¹¹⁵

Taktéž nutno podotknout, že zejména mladí dospělí aktuální doby projevují pochopení pro lidi, kteří se od nich liší. Nadále se zvýšily pozitivní postoje, jako je chování vůči osobám odlišných etnik, dobrovolnictví a vysoká míra tolerance mezi mladými lidmi. Tato zjištění jsou tedy silně v rozporu s tím, že zmíněná generace je narcistická.¹¹⁶

Autoři vzhledem k edukaci narcistních jedinců zmiňují, že ve vzdělávacím prostředí se může objevit znepokojující nechuť, se kterou se narcisté účastní procesu učení. Na druhou stranu narcismus byl spojován se zvýšeným výkonem úkolů, které byly veřejně hodnoceny, při čemž se často jednalo o konkurenční úkoly. V důsledku toho je možné, že narcisté mohou být v našich třídách klasifikováni nebo hodnoceni na vyšší úrovni než běžní žáci. Třída také může představovat konkurenční prostředí, které může motivovat narcistní žáky k dosažení jejich osobního vítězství nad svými vrstevníky.¹¹⁷

5.3 Navrhovaná řešení při vzdělávání narcistních jedinců

Skupina autorů Bergman, Daly a Westerman ve své studii *Narcissism in Management Education* (Narcismus v manažerském vzdělávání) dokonce uvádějí rady pro učitele, jak zacházet s narcistními jedinci. Autoři mimo jiné tvrdí, že nejlepším přístupem k jednání s klinicky narcistickými studenty je dostat je do univerzitního poradenského centra pro individuální terapii. To je však velmi nelehký úkol za předpokladu, že narcističtí jednotlivci necítí potřebu osobní změny.¹¹⁸

¹¹⁵ TWENGE, J., M., KONRATH, S., FOSTER, J., D., CAMPBELL, W., K., BUSHMAN, B., pozn. 114, s. 27.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 26.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 27.

¹¹⁸ WESTERNMAN, J. W., BERGMAN, J. Z., BERGMAN, S. M., DALY, J. M. *Narcissism in Management Education*. Journal of Management Education. 2010. 36(1). S. 15.

Autoři vnímají zejména fakultní prostředí jako vhodné prostředí pro práci s narcistním jedincem. „*Narcisté mají tendenci pozitivně odpovídat těm, kteří jsou vnímáni s respektem a vnímaným vyšším statusem, a je možné, že narcisté mohou takto vnímat fakultu.*“¹¹⁹

Profesoři vysokých škol jsou často osoby s vyšším postavením, studenti s narcistní povahou k nim mohou vzhlížet. Nicméně se tak většinou děje hlavně z důvodu osobního zájmu studenta. Existuje několik kroků, které mohou vyučující pro své narcistní studenty udělat. Nejlepším řešením by samozřejmě bylo přesné pochopení a vymezení problému jak mezi pedagogy tak i studenty, aby se všichni mohli veřejně podílet na řešení daného problému. Dobrým řešením by bylo i vlastní měření či možnost přímého poradenství.

Menší třídy jsou pak velmi důležité pro umožnění lépe posoudit, do jaké míry je narcismus přítomen, a mít tak intenzivnější šanci s touto skutečností pracovat.¹²⁰

Tým autorů nadále uvádí, že grandióznost a přecitlivělost na hodnocení odráží výkony studentů. Vidí například stáže a další příležitosti studia zahraničí jako možný podnět pro pochopení potřeby dalšího vzdělávání a rozvoje znalostí a dovedností. Dokonce předpokládají, že forma mezinárodního vzdělávání vysokoškolských studentů by mohla tlumit narcistické projevy, jako je například nedostatek empatie.

Vhodnou strategií ve třídě mohou být techniky, které se snaží minimalizovat narcistické tendence žáků. Příkladem může být zvýšená frekvence hodnocení a zpětné vazby o vhodném chování, společném výkonu a v neposlední řadě důraz na přijímání konstruktivní kritiky. Tyto metody mohou zvyšovat schopnost přiměřeně reagovat na zpětnou vazbu a zajistit například realističtější, zejména méně grandiózní sebehodnocení.¹²¹

„Kognitivně-behaviorální terapie naznačuje, že narcisty můžeme potěšit například tím, že jim poskytujeme známky, které překračují jejich výkon a zvyšují pocity vznešenosti.“¹²²

¹¹⁹ WESTERNMAN, J. W., BERGMAN, J. Z., BERGMAN, S. M., DALY, J. M., pozn 118, s. 23.

¹²⁰ Tamtéž, s. 23.

¹²¹ Tamtéž, s. 26.

¹²² Tamtéž, s. 8.

V praxi lze tohoto dosáhnout například hodnocením žáků pomocí denních kvízů a krátkých domácích úkolů, poté by mělo následovat aktualizované hodnocení, nejlépe ještě ve stejný den. Tak, aby mohli žáci či studenti sledovat svůj pokrok v průběhu svého učení. Autoři argumentují tím, že poté studenti či žáci nemohou zpochybňovat jakýkoliv výsledek a více přijímají výkonnostní vzorec, který se skládá z průměru několika položek.¹²³

Co se týče přijímání kritiky, autoři se pokusili tuto schopnost u studentů zlepšit za pomoci vytvoření skupin. Skupiny nazvali termínem „*Ďábelská obhajoba*“ a poté je posuzovali z hlediska jejich účinnosti při formálním zpochybňování či kritizování jakékoli prezentace jednotlivců či skupin. Tato technika je náročnější, jelikož se studenti či žáci musejí nejprve naučit jak konstruktivně a slušně vyjádřit svůj kritický postoj, ale také jak tento postoj přijímat či odrážet z druhé strany. Podobnou technikou je poskytování anonymní zpětné vazby na silné a slabé stránky dané prezentace. Anonymnost má zajistit nejvyšší míru upřímnosti. Výčet komentářů, které studenti obdrží, jim dává podrobné informace o zpětné vazbě. Dále se autoři domnívají, že zařazení autoevaluace může významně pomoci studentům si lépe uvědomit nejen své vlastní osobnostní rysy, ale i případné nepřiměřené chování.¹²⁴

Učitelé by obecně měli podotknout či dávat žákům najevo, že je velmi důležité převzít část zodpovědnosti za vlastní učení a také je třeba zmínit, jak efektivně se mohou žáci učit jeden od druhého. Zajistit jasný příklad toho, jak by se člověk na vedoucí pozici měl chovat, je velmi dobrým řešením. Proto autoři Bergman, Westerman a Daly vyzývali učitele k pozvání hostujících přednášejících na vysokých školách. Studenti managementu měli tak možnost prodiskutovat své relevantní zkušenosti a osobní přesvědčení. Širším zájmem fakulty však bylo poukázat na vhodné absolventy či místní odborníky, kteří dosáhli úspěchu *nenarcistickými* způsoby. Tito řečníci mohou za prvé využít své zkušenosti z reálného světa, ale také dát studentům jasný příklad toho, že úspěchu lze dosáhnout bez narcistických tendencí.¹²⁵

Jeden z autorů vytvořil tým postgraduálních studentů, kteří pozorovali a analyzovali styl řízení manažera ve veřejném sektoru, který byl velmi otevřený při

¹²³ WESTERNMAN, J. W., BERGMAN, J. Z., BERGMAN, S. M., DALY, J. M., pozn 118, s. 29.

¹²⁴ Tamtéž. s. 23.

¹²⁵ Tamtéž. s. 28.

sdílení svých zkušeností se studenty. Studenti během tohoto experimentu shromažďovali informace prostřednictvím rozhovorů a přímého pozorování stylů řízení. Na konci projektu studenti prezentovali zpětnou vazbu s manažerem v publiku. Všichni byli ohromeni tím, jak ochotně přijal negativní zpětnou vazbu. Ve skutečnosti modeloval pokoru a milostivé přijetí kritiky.¹²⁶

V případě, že fakulta z jakýkoliv důvodů bude pracovat s narcistickými studenty individuálním přístupem, autoři doporučují následující přístup, který je známý jako *gestaltský* přístup u klientů, kteří projevují narcistické tendence. Takový přístup, úspěšně používaný v neklinických prostředích, zahrnuje primární cíle jako snížení grandióznosti a přecitlivělosti na hodnocení a zvýšení empatie, také může být zvláště důležité pro interakce mezi učitelem a žákem.¹²⁷

Jedná se o čtyři následující body:

- **Budování fungující aliance:** Je důležité nejprve vybudovat alianci prostřednictvím důsledné empatie a porozumění. Například student přichází ke svému profesorovi s tím, že jeho spolužáci na společném projektu neodvádí svůj podíl na práci. Učitel by se měl vcítit a prohlásit, že tato situace musí být pro studenta velmi frustrující, prokázat pochopení studenta a poskytnout další kroky k vyřešení problému. Učitel by v tomto bodě neměl upozorňovat na možné studentovo zavinění. To by pravděpodobně vedlo studenta k tomu, aby se již na učitele neobracel.
- **Opatrné vyzývání:** Pokud je vztah učitele se studentem dostatečně silný (tj. když má student pocit, že je učitel „na jeho straně“), měl by učitel začít jemně vyzývat studenta, aby přemýšlel o svém chování. Učitel může například naznačovat, že chování studenta vůči jeho spolužákům není vhodné. Žák bude pravděpodobně stále defenzivní a profesor by měl během těchto defenzivních odpovědí nadále do svého žáka vcítit. Nicméně učitel nepřestává doufat, že v průběhu času začne student vnímat rozdíl mezi výzvou a kritizováním.

¹²⁶ WESTERNMAN, J. W., BERGMAN, J. Z., BERGMAN, S. M., DALY, J. M., pozn 118, s. 28.

¹²⁷ Tamtéž, s. 30.

- **Modelování situací:** Narcistický student bude pravděpodobně reagovat na výzvy (to, co považuje za kritiku) tím, že bude kritický vůči svému učiteli. Učitel by měl však využít těchto příležitostí k modelování alternativní formy chování přijímáním kritiky s milostí. Když student zjistí, že učitel kritiku zvládá a přijímá, může i on sám začít interpretovat výzvy a konstruktivní kritiky pozitivnějším způsobem.
- **Nabízení experimentů:** V závěrečném bodě může učitel konečně začít přímo navrhnout konkrétní způsoby, jak se student může chovat jinak, aby mohl efektivněji komunikovat s ostatními nebo lépe uspět ve třídě.¹²⁸

“What we must decide is perhaps how we are valuable, rather than how valuable we are.” —F. Scott Fitzgerald

Tento epigraf nás přímo vyzývá k tomu, abychom se zaměřili na využití našich schopností k pomoci ostatním. Klíčovou vlastností učitele by mělo být poskytování pomoci svým žákům či studentům. Autoři vzhledem k vzrůstající úrovni narcismu ve Spojených státech zmiňují, že poskytování bezprostřední pomoci může být pro pedagogy velmi obtížné. Jelikož je známo, že narcismus je spojen se zásadně negativním chováním, které má dopady na studium i zaměstnání. V horším případě se objevují i projevy agrese, útoky vůči jiným osobám, zneužívání návykových látek, projevy riskantního rozhodování, přeceňování vlastních schopností a v závěru kompletní vyčerpání vlastní osoby.¹²⁹

Otázkou však zůstává, jakou roli může hrát vzdělávání při existenci tohoto rostoucího fenoménu. Autoři studie navrhli, že zejména vysokoškolští profesori, jejichž sociální postavení vyžadují studentskou úctu, by mohli mít zvýšenou schopnost ovlivňovat studenty, kteří prokazují narcistické tendence. Ve zmíněné studii byly navrženy metody, které se zaměřují zejména na poskytování a přijímání konstruktivní zpětné vazby, posílení empatie jedinců a značné ovlivnění v důležitém sebehodnocení jedince. Patrný důraz byl také kladen na posilování týmové práce, využívání přístupu jako

¹²⁸ WESTERNMAN, J. W., BERGMAN, J. Z., BERGMAN, S. M., DALY, J. M., pozn. 118, s. 34.

¹²⁹ Tamtéž, s. 39.

je *peer-feedback* neboli hodnocení mezi studenty. Autoři také navrhují, aby se univerzity snažily o co nejmenší počet studentů v jednom oboru tak, aby bylo možné rostoucí kulturu narcismu zvýšeně sledovat a vstupovat s takovými jedinci do přímé interakce.¹³⁰

5.4 Pozitivní dopad narcismu při vzdělávání

Zajímavou studií, pojednávající o narcismu ve školách, je studie v originále nazvaná: *The bright side of dark: Exploring the positive effect of narcissism on perceived stress through mental toughness*. Již z názvu je zřejmé, že článek nastiňuje narcismus v pozitivním světle a chce tak ukázat, že naopak může napomáhat při vypořádáním se se stresem. A to zejména při sebezprezentaci žáků či studentů v dospívajícím věku.¹³¹

Tato poměrně nová mezinárodní studie zkoumala dopad narcismu na vystupování adolescentů ve školním prostředí. Autoři předkládají fakt, že výsledky této studie nám mohou napomoci v pochopení této složité osobnosti či alespoň nahlížení na narcistní jedince v jiném světle. Celý výzkum byl veden Kostasem Papageorgiou, který je přednášejícím vývojové psychopatologie na Queen's University Belfast ve Velké Británii. Výsledky jsou nyní publikovány v časopise *Personality and Individual Differences*.

Jak již bylo zmíněno, obecně platí fakt, že máme tendenci narcismus spojovat se sobectvím, vysokými nároky a velmi často také zavádějícím pocitem nadřazenosti. Tato studie hovoří přesně o pravém opaku. Na samém začátku studie si totiž autoři kladli na srdce otázku: Existují vůbec nějaké výhody narcismu? V této souvislosti například uvedli, že narcismus může zapříčinit, že teenegeři jsou sebevědomější a duševně odolnější, ale také dosahují lepších studijních výsledků.¹³²

Papageorgiou zmínil: „Předchozí studie naznačují, že narcismus je v naší společnosti rostoucím trendem, ale to nutně neznamená, že jedinec, který vykazuje vysoké narcistické vlastnosti, má poruchu osobnosti. V našem výzkumu jsme se zaměřili

¹³⁰ WESTERNMAN, J. W., BERGMAN, J. Z., BERGMAN, S. M., DALY, J. M., pozn. 118, s. 42.

¹³¹ PAPAGEORGIU, K., A., GIANNIOU, F., M., WILSON, P., CLOUGH, P. The bright side of dark: Exploring the positive effect of narcissism on perceived stress through mental toughness. *Personality and Individual Differences*. 2019. 139. 116-124. S. 117.

¹³² PAPAGEORGIU, K., A., GIANNIOU, F., M., WILSON, P., CLOUGH, P., pozn. 131, s. 118.

na subklinický neboli "normální narcismus". Při čemž jsme si vědomi, že subklinický narcismus zahrnuje některé stejné rysy klinického syndromu - velkolepost, nárok, dominance a nadřazenost."¹³³

Vyvstává zde otázka, jak mohou zdánlivě negativní vlastnosti mít pozitivní dopad na školní výkon? Dle výzkumníků je zde jeden klíčový předpoklad a to, že narcismus zvyšuje duševní houževnatost či psychickou odolnost.

Výzkumný vzorek se skládal z 340 dospívajících studentů ze tří různých středních škol v italském Miláně. Dospívající se účastnili více kohortové výzkumné studie o studijním a vzdělávacím úspěchu. Dvě vlny hodnocení účastníků vedly vědce k závěru, že dospívající s vyšší úrovní subklinického narcismu opravdu bývají „*duševně odolnější*“. A přesně to je vedlo k lepšímu školnímu výkonu.¹³⁴

Papageorgiou vysvětluje význam těchto zjištění následovně: „*Být sebevědomý ve své schopnosti je jedním z klíčových znaků grandiózního narcismu a je také v jádru mentální tvrdosti. Pokud je člověk mentálně tvrdý, je pravděpodobné, že přijme výzvy a vidí je jako příležitost k osobnímu růstu.*“ „*Lidé, kteří mají vysoké skóre v subklinickém narcismu, mohou mít výhodu, protože jejich zvýšený smysl pro sebehodnocení může znamenat, že jsou v určitých kontextech motivovaní, asertivnější a úspěšnější.*“¹³⁵

Kostas Papageorgiou tak vyzývá k přehodnocení pojmu narcismus a tvrdí, jak moc je důležité, abychom znovu zvažili tento pojem. Dle jeho úsudku by společnost měla svůj postoj k narcismu výrazně přehodnotit.

Závěrem slovy autora: „*My lidé, vnímáme emoce nebo rysy osobnosti jako žádoucí nebo nežádoucí, ale psychologické zvláštnosti jsou produkty evoluce; nejsou ani špatné ani dobré - jsou adaptivní nebo maladaptivní. Možná bychom měli rozšířit konvenční sociální morálku tak, aby zahrnovala a oslavovala všechny projevy lidské povahy.*“¹³⁶

¹³³ PAPAGEORGIU, K., A., GIANNIOU, F., M., WILSON, P., CLOUGH, P., pozn. 131, s. 118.

¹³⁴ Tamtéž, s. 118.

¹³⁵ Tamtéž, s. 119.

¹³⁶ Tamtéž, s. 120.

6 Narcismus na pracovišti

Říká se, že vzdělávání je mimo jiné zejména přípravou na povolání. Co se jedinec v útlém věku naučí, může později velmi efektivně zúročit v pracovním prostředí. Ukázalo se, že narcistní jedinci nejsou specifickou skupinou pouze ve vzdělávacím procesu, ale i v tom pracovním. Nicméně nejde pouze o dovednosti a znalosti. Pracovní prostředí je velmi často ovlivněné emocemi i chováním, které pracovníci projevují. Jelikož je narcismus fenoménem, který je v naší společnosti v posledních letech pečlivě zkoumaný, je zřejmé, že se objevuje i na pracovišti. Pro dosažení pracovních cílů, je nesmírně důležité pochopení chování a emocí jedinců, aby to bylo možné, je nutné prvotně porozumět především povahovým rysům. Příkladem mohou být narcističtí manažeři či vedoucí pracovníci, kteří svým počínáním mohou vytvářet neproduktivní až toxické pracovní prostředí, což může pro organizace představovat dlouhodobé problémy s produktivitou. V neposlední řadě to může ovlivnit mezilidské vztahy na pracovišti.

6.1 Leadership a narcismus

„Vedení ostatních je umění ovlivňovat skupinu lidí k dosažení společného cíle a lídři mají tak velký význam pro udržitelnost dané instituce.“¹³⁷

V následujících studiích autoři zkoumali především negativní spojitost mezi leadershipem a narcismem. Autoři například zmiňují, že etické skandály, které některé podniky zažívají, mohou být způsobeny sdružením narcisů ve vedení. Velmi často se jedná o kritické situace, kdy člověk na vedoucí pozici je arogantní, chladný, příliš ambiciózní, necitlivý a zrazuje důvěru ostatních. V neposlední řadě se může objevovat i šikana na pracovišti.¹³⁸

Leadership a narcismus jsou si velmi blízko. Důvodem může být to, že sebevědomí a extroverze, které jsou základem narcismu, jsou také důležité pro vedení druhých lidí.

¹³⁷ GRAEN, G. B., SCHIEMANN, W. A. *Leadership-motivated excellence theory: An extension of LMX*. Journal of Managerial Psychology, 2013. 28(5), 452-469. S. 457.

¹³⁸ BLAIR, C. A., HOFFMAN, B. J., & HELLAND, K. R. (2008). Narcissism in organizations: A multisource appraisal reflects different perspectives. *Human Performance*, 2008. 21(3), 254-276. S. 23.

Kromě vůdcovských dovedností narcisté také oplývají sociálními dovednostmi a charismatem.¹³⁹ Pro dobrého vůdce je žádoucí projevat následující charakteristiky svého chování, jako je pozitivní první dojem, používání fascinujících výrazů obličeje, verbálního humoru, vkusné oblékání a celkový projev sebevědomí.¹⁴⁰

Přesně těmito vlastnostmi velmi často oplývají narcistní jedinci. Navíc v experimentálních studiích bylo opravdu potvrzeno, že narcisté mají potenciál se objevit jako vůdci v práci skupinových vedení a mít vůdčí potenciál.

„V praxi se narcistické osobnosti opravdu velmi často objevují na vedoucích pozicích, seznam výkonných generálních ředitelů, kteří mají odpovídající „narcistický profil“, je velmi dlouhý.“¹⁴¹

Důležitým faktorem při práci je osobnostní výkon zaměstnanců na pracovišti. Pocit sebevědomí a úspěchu je velmi často podmiňován pracovním výkonem. Již víme, že mezi narcismem a vysokým sebevědomím je velmi úzký vztah. Může vysoké sebevědomí jedince ovlivňovat i pracovní výkon? Někteří vědci hovoří o pozitivním vlivu narcismu na výkon a jiní tvrdí přesný opak.¹⁴²

Tento rozporuplný pohled na věc může způsobovat i styl, jakým se osobnostní výkon posuzuje. Jelikož narcisté mají nepřiměřené názory na svou výkonnostní kapacitu a také se považují za kompetentnější a schopnější než reálně dokazují jejich schopnosti, což plyne z jejich vysoké sebeúcty a sebevědomí. Pokud požádáme narcistního jedince, aby ohodnotil svůj výkon, bude se jistě hodnotit pozitivně.¹⁴³

Na druhé straně, charakteristiky narcistických tendencí nejsou plně slučitelné se strukturou kontextové výkonnosti. Také již víme, že narcisté nemají sklony k empatii, ale spíše k egoistickým postojům, agresivním výlevům a mimo jiné silně upřednostňují

¹³⁹ BRUNELL, A. B., GENTRY, W. A., CAMPBELL, W. K., HOFFMAN, B. J., KUHNERT, K. W., DEMERREE, K. G. *Leader emergence: The case of the narcissistic leader*. Personality and Social Psychology Bulletin, 2008. 34(12), 1663-1676. S. 43.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 56.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 59.

¹⁴² WALLACE, H. M., BAUMEISTER, R. F. *The performance of narcissists rises and falls with perceived opportunity for glory*. Journal of personality and social psychology, 2002. 82(5), 819-834. S. 34.

¹⁴³ BLAIR, C. A., HOFFMAN, B. J., & HELLAND, K. R., pozn. 138, s. 34.

své vlastní cíle a zájmy. A v neposlední řadě mají stálou tendenci zveličovat a vyzdvihovat své vlastnosti a úspěchy, a to i v případě, že jejich skutečný výkon není až tak pozoruhodný.

Autoři však zmiňují, že právě osobnostní rysy jsou často silným faktorem při ovlivňování kontextu výkonu než samotné splnění úkolu.¹⁴⁴

Právě z tohoto důvodu se mohou narcistní jedinci často dostávat do vedoucích a manažerských pozic. Status jejich povolání, nemusí být dosažen vlastní pílí či adekvátními dovednostmi, nicméně může napomoci schopnost se do takové role prostě dosadit za každou cenu.

Ve článku o destruktivně narcistických manažerech bylo přesněji popsáno chování narcistického manažera, který pracuje v přímé opozici vůči budování zdravého a produktivního pracoviště. „*Narcistní povaha spolu s legitimní autoritou vedoucí pozice vedou k tomu, že vedoucí pracovníci, kteří velmi často svým jednáním ničí morálku a motivaci, nutí zaměstnance, aby odklonili svůj čas a úsilí od relevantních úkolů směrem k sebeobraně a politování a znevažování dobrých nápadů druhých. Proč to dělají? Zejména proto, aby se udrželi v centru pozornosti.*”¹⁴⁵

Narcističtí manažeři tak mohou demotivovat a v horším případě i vystrnadit své nejlepší zaměstnance, protože neustále přebírají zásluhu za práci a nápady druhých. Často také hromadí svou moc a nejsou ochotni cokoliv sdílet s jinými talentovanými a zaslouženými jedinci.¹⁴⁶

Další teorie tvrdí, že narcističtí vůdci pravděpodobně zažívají i závažná dilemata v rozhodování. Je u nich totiž prvořadé udržení vlastního velkolepého sebepojetí. Tudíž je velmi nepravděpodobné, že budou tolerovat a podporovat jedince, kteří s nimi jakkoliv nesouhlasí. Možná z tohoto důvodu se narcisté neobklopují mnohačlennými pracovními týmy. Narcistní jedinci totiž nemají v oblibě vyslechnout další nezávislé myšlenky a nápady druhých a v horším případě ještě poslouchat konstruktivní kritiky. Jejich rozhodnutí také bývají často velmi spontánní, bez předešlých uvažování

¹⁴⁴ BLAIR, C. A., HOFFMAN, B. J., & HELLAND, K. R., pozn. 138, s. 38.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 40.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 43.

či širších diskusí. Rozhodnutí, která mohou být i velmi riskantní a troufalá, jsou především ovlivněné velkolepostí a fantazií těchto jedinců.¹⁴⁷

Nedávný výzkum dokonce ukázal, že narcističtí ředitelé záměrně podnikají odvážné kroky jako způsob, jak získat pozornost a potlesk a že takové akce často vedou k extrémním výkonům (velké výhry, ale i velké ztráty) a kolísajícím výkonům pro jejich organizace.¹⁴⁸

6.2 Kontraproduktivní pracovní chování

Není již novinkou, že narcisté se domnívají, že si zaslouží jen to nejlepší, a to se také odráží v jejich formě jednání. Nízká míra jejich empatie ztěžuje vzájemnou kooperaci s dalšími kolegy. Jak již bylo zmíněno, chování narcistických manažerů, které mohou svým jednáním negativně ovlivnit práci na pracovišti. Toto jednání lze označit i pojmem kontraproduktivní pracovní chování.

Pojem *Contraproductive Work Behaviour* v českém překladu kontraproduktivní či protichůdné pracovní chování, představuje dobrovolné či záměrné chování zaměřené na poškození organizace nebo zaměstnanců. Jedná se především o sabotáž, zneužití, krádež i odchylku od běžné pracovní produkce. Celkově se do kontraproduktivního pracovního chování dá zařadit jednání, která porušují důležité organizační normy a ohrožují tak samotné blaho organizace.¹⁴⁹

Pracovní sabotáž může nastávat v situaci, kdy si narcisté myslí, že se na ně normální pracovní standardy nevztahují. Výzkumy deklarují, že narcisté prokázali mimořádně agresivní chování, v případě, že bylo ohroženo jejich hýčkané sebevědomí. V takovém případě narcistní jedinec pocítuje příliš hněvu, který nelze ovládat a je zvnitř nucen jednat ve svůj zájem i za cenu porušení psaných i nepsaných pravidel na pracovišti.¹⁵⁰

¹⁴⁷ BLAIR, C. A., HOFFMAN, B. J., & HELLAND, K. R., pozn. 138, s. 45.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 45.

¹⁴⁹ SPECTOR, P. E., FOX, S., PENNEY, L. M., BRUURSEMA, K., GOH, A., & KESSLER, S. *The dimensionality of counterproductivity: Are all counterproductive behaviors created equal?* Journal of vocational behavior, 2006. 68(3), 446-460. S. 43.

¹⁵⁰ BLAIR, C. A., HOFFMAN, B. J., & HELLAND, K. R., pozn. 138, s. 43.

Autoři nadále zmiňují, že generace Y se velmi liší od jiných generací. Pracovní síla se mění, tudíž je podmíněna i změna organizace práce a vztahů na pracovišti. Některé výzkumy nám ukazují, že aktuální generace je především náchylná k častému opouštění zaměstnání. Většinou se jedná o výměnu pracovních pozic za jiné, lepší a výhodnější.¹⁵¹

6.3 Produktivní pracovní chování

Na druhou stranu se ukázalo, že narcistické tendence mají v pracovní sféře i pozitivní dopady. Pokud se zaměříme na kariérní růst a schopnost pracovat, můžeme zmínit například to, že se tito lidé stávají nejproduktivnější pracovní silou v historii.¹⁵²

V zajímavé studii s názvem: *Generation Y and Narcissism* je uvedeno, že narcismus je velmi žádaným povahovým rysem na pracovišti. V dnešním světě je většina zaměstnanců potomky zmiňované *generace Y*. Tito lidé mají odlišné profesní vnímání než předchozí generace. Mají různá očekávání a cíle související s pracovním životem a jejich charakteristika do velké míry ovlivňuje organizační strategie podniků. Jsou schopni usilovně pracovat s cílem dosáhnout svého.¹⁵³

Autoři tuto pracovní produktivitu také spojují s fenoménem riskantnosti, který se u zejména mladých jedinců generace Y potvrdil, a to již v této práci zmíněným výzkumem *Narcissism, confidence, and risk attitude*. V tomto výzkumu se potvrdilo, že narcistní jedinci jsou ochotni riskovat i v případě, že si nejsou na 100% jisti svými schopnostmi a dovednostmi. Právě tato schopnost je velmi často fundamentální pro nové pracovní příležitosti, vznik nových podnikatelských záměrů a velkých či malých firem. Dalo by se podotknout, že autoři vyzdvihují narcistické jednání i vzhledem ke světovému ekonomickému rozvoji a vzniku velkých společností.¹⁵⁴

¹⁵¹ BARUCH, Y. *Transforming careers: from linear to multidirectional career paths: organizational and individual perspectives*. Career development international, 2004. 9(1), 58-73. S. 64.

¹⁵² TWENGE, J. M. & CAMPBELL, S. M. *Generational Differences in Psychological Traits and Their Impact On the Workplace*. Journal of Managerial Psychology, 2008. 23, 862–877. S. 864.

¹⁵³ ARNET, J. J. *The evidence for generation we and against generation me. Emerging adulthood*, 2013.1 (1), 5-10. S. 6.

¹⁵⁴ TWENGE, J. M. & CAMPBELL, S. M., pozn. 152, s. 867.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

7 VÝZKUM

7.1 Výzkumný problém

Empirická část navazuje na předešlé výzkumy, jež byly zmíněny v teoretické části této kvalifikační práce. Vlastní výzkumné šetření, které bylo realizováno v rámci této práce, bylo inspirováno dostupnými materiály ze zmíněných výzkumů a doplněno o vlastní poznatky.

Jak již napovídá samotné zadání práce, primárním přínosem bylo uchopit narcismus jako fenomén postmoderní doby, analyzovat a vysvětlit jeho vlastní podstatu ve vztahu k různým sférám lidského života. V teoretické části byly zmíněny dopady postmoderní doby na život člověka, který sdílí tento kulturní okamžik. Již bylo řečeno, že mezi projevy postmoderní doby narcismus neodmyslitelně patří, proto v následující části teoretické práce bylo pohlíženo na narcismus jako na kulturní fenomén, která byl uchopen i popsán v různých aspektech lidského života, jako je například pracovní a školní prostředí.

Pro účely praktické části této práce bylo vybráno školní prostředí jako prostředí vhodné ke zkoumání projevů tohoto fenoménu. Ve vztahu školního prostředí a narcismu zde byl brán v potaz také případný pokles statusu učitele jako primární autority při vzdělávacím procesu jedince. A to především vzhledem k teoriím, které uvedl již Gilles Lipovetsky ve svém díle *Éra prázdnoty*, napovídajícím o tom, že míra lhostejnosti, které mladé lidi provází jejich životem, je zrazuje od velkých životních hodnot jako je například škola, ale i postavení pedagogů, kteří je školním životem provází ¹⁵⁵

Vzhledem k dalším teoriím, které napovídají o tom, že narcistní jedinci rádi přebírají veškerou iniciativu a vedení na svou stranu, je téměř zřejmé, že role učitele jako vůdčí osobnosti, která má žáky provázet životem a být jim důležitou autoritou se v očích zejména narcistních jedinců proměňuje.

Dalším výzkumným záměrem této práce bylo ověřit spojitost mezi narcismem a riskantním chováním jedince, jak již bylo zmíněno ve studiích doktora Campbella a jeho společníků, narcistní jedinec pevně věří ve svou osobu, sílu, dokonalost a nadání.

¹⁵⁵ LIPOVETSKIJ, G., pozn. 9, s. 56.

Naopak je pro něj velmi náročné uznat vlastní chybu, nedokonalost a nedostatečnost. Pokud se tak jedinec nalezne ve svízelné situaci, se kterou si vnitřně neví rady, jeho velikánské ego mu nemůže dovolit uznat, že na řešení problému sám nestačí. Místo toho, aby jedinec vyhledal pomoc ostatních, či se zajímal o širší řešení daného problému, zvolí strategii předstírání, že má situaci pod kontrolou a riskuje. S takovým počínáním se velmi často můžeme setkat právě ve školním prostředí, kde je prověřování znalostí a dovedností na denním pořádku dne. Již v útlém věku se mohou projevy narcismu objevovat v chování dětí. Škola jako prostředí, ve kterém dítě tráví většinu svého času, se bezpochyby potýká s rizikovými projevy riskantnosti ze strany narcistních jedinců.

Výzkumné šetření se mimo jiné opíralo o teorie, které zmiňují úzký vztah mezi narcismem a sebeláskou či sebeúctou jedince. Část dotazníku, který byl využit jako nástroj výzkumu, byl inspirován otázkami, které se objevily i v dotazníku *Coopersmith Self-Esteem Inventory*. Z důvodu příliš mnoha otázek, které se objevují v původním dotazníku, byly vybrány pouze otázky, které byly relevantní k danému tématu. Nicméně záměrem bylo taktéž sledovat sebeúctu jedince, která se odráží vzhledem k rodičům, učitelům, vrstevníkům a školnímu prostředí.

7.2 Cíle práce

Prominentním cílem této práce bylo popsat projevy narcismu na druhém stupni základní školy a následně vyzkoumat jeho pozitivní či negativní důsledky na vzdělávací proces jedince.

Mezi dílčí cíle práce patřily:

C1: Popsat projevy narcismu na druhém stupni základní školy.

C2: Zjistit, jak významnou roli hraje sebeúcta a sebeláska v životě narcistního jedince.

C3: Ověřit, zda existuje vztah mezi narcismem a uznání vlastní selhání.

C4: Ověřit vztah mezi narcismem a vyžadováním pozornosti z okolí.

C5: Zjistit, zda je škola pro narcistní jedince důležitou součástí života.

C6: Ověřit proměnu postavení pedagoga v narcistické společnosti.

C7: Ověřit, zda existuje vztah mezi narcismem a riskantností.

7.3 Hypotézy práce

Primární hypotéza práce byla stanovena následovně: *Projevy narcismu mohou negativně ovlivňovat vzdělávání na druhém stupni základních škol.*

Další hypotézy, které byly stanoveny v průběhu této práce, jsou následující:

H1: Míra narcismu pozitivně koreluje se sebeúctou a sebeláskou.

H2: Míra narcismu souvisí s riskantností při nejistotě v zadaných úkolech.

H3: Míra narcismu souvisí se sebestředností jedince.

H4: Míra narcismu souvisí s potřebou upoutání pozornosti druhých.

H5: Narcistní jedinec nerad uznává vlastní pochybení či nedostatečnost.

H6: Narcistní jedinec si často nepřipouští vlastní nedostatky.

H7: Narcistní jedinec má rád školní prostředí.

H8: Prominentní postavení učitele ve školním prostředí upadá.

Pro samotný závěr této práce byl stanoven předpoklad, že po provedení vlastního šetření míry narcismu a jeho dopadu na základní škole v České republice, budou výsledky porovnány s dostupnými výsledky z prostředí amerického vzdělávání, ve kterém se narcismus a jeho míra zkoumá velmi podrobně již několik let.

7.4 Výzkumná metoda

Nástrojem zjišťování byl pro tuto práci zvolen dotazník. Dotazník, který byl respondenty vyplněn pomocí on-line platformy, byl rozdělen do tří sekcí, které měly za úkol vyzkoumat následující tři oblasti:

- 1) sebeúcta, sebeláska - pohled jedince na vlastní osobu
- 2) vztah ke škole, k učiteli a k vrtevníkům
- 3) jedincův postoj k riskantnosti

V první a ve třetí části dotazníku měli respondenti potvrdit či vyvrátit prezentované tvrzení pomocí pětistupňové škály, přičemž jednotlivé stupně byly následující:

1 - naprosto souhlasím

2 - spíše souhlasím

3 - nevím

4 - spíše nesouhlasím

5 - naprosto nesouhlasím

V druhé úloze se jednalo o výběr z tří dostupných odpovědí, při čemž pouze jedna byla ta správná. Všechny položky v dotazníku byly povinné s respondenti, pokud chtěli pokračovat v dalších položkách v dotazníku, je museli vyplnit.

Jak již bylo zmíněno, dotazník byl inspirován otázkami, které byly použity ve výzkumech, jež byly popsány v teoretické části této práce. Jednalo se především o otázky z dotazníku *Coopersmith Self-Esteem Inventory*.

V první sekci, pomocí které byl zkoumán především jedincův pohled na vlastní osobu, bylo položeno 11 otázek, které respondenti zodpovídali pomocí škály 1(naprosto souhlasím) až 5 (zcela nesouhlasím). Testování pětistupňovou škálou vybízelo žáky k vyjádření svého souhlasu či nesouhlasu s daným tvrzením, přičemž prostřední hodnota znamenala „nemohu se rozhodnout“. Jednalo se především o otázky, které mají spojitost se sebeúctou a sebeláskou, pohledem na školní prostředí a statusem učitele. Příkladem mohou být tvrzení typu: *Věřím ve své schopnosti a dovednosti!, Škola je místo, které mě rozvíjí!*

Druhá sekce zmíněného dotazníku byla nazvána: *Rychlý vědomostní test*, v této části bylo prezentováno pět otázek, které byly zaměřené na všeobecný přehled žáka druhého stupně základní školy. Otázky, které byly v dotazníku použity, odpovídají očekávaným výstupům šestých a sedmých ročníků *rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*.

Záměrem však nebylo ověřit jak si žáci vedou po vědomostní stráce, nýbrž zjistit zejména dva následující aspekty:

- postoj k riskantnosti v případě nejistoty v daných úkolech
- vlastní sebevědomí a tendenci přeceňovat své schopnosti

V neposlední řadě se v dotazníku objevila otázka, která měla vypovídat o reliabilitě testování, a to především vzhledem k tomu, že dotazník byl zadán prostřednictvím on-line platformy Google Formuláře, tudíž ho žáci vyplňovali samostatně ze svých domovů. Tento druh testování byl zvolen z důvodu vyhlášení nouzového stavu v České republice, následnému uzavření základních škol a dodržování karanténních opatření. Vzhledem k tomuto faktu nebylo možné být přímo u zadávání instrukcí při vyplňování dotazníků.

Z tohoto důvodu byly všechny instrukce pečlivě popsány v každém kroku a dotazník byl rozdělen do jednotlivých sekcí pro lepší přehlednost. Žáci v závěru dotazníku zodpověděli otázku, zda pro ně předchozí otázky ve všech bodech byly srozumitelné a tím alespoň z části potvrdili, že výsledky dotazníku lze považovat za spolehlivé.

Cílem testování bylo zajistit co největší počet respondentů tak, aby výsledky mohly být alespoň z části zobecněné na populaci. Celkový počet respondentů v závěrečné fázi byl 200. Jednalo se tedy o **kvantitativní výzkum**, který byl realizován formou metody **záměrného výběru**, při kterém jsou do výzkumu zahrnuti pouze respondenti splňující předem stanovená kritéria.

7.5 Etika výzkumu

Z etického hlediska byly dodrženy základní podmínky etického kodexu Katedry filosofie Technické univerzity v Liberci. Samotné šetření výzkumu neneslo žádná tíživá dilemata ani příliš kontroverzní dotazy.

Důležitou zásadou bylo informovat respondenty o tom, co je cílem a účelem zkoumání. Většina žáků neměla s vyplněním dotazníků žádný problém. Velmi ochotně se do vyplnění pustili ihned poté, co byl dotazník zpřístupněn na on-line platformě. Po žácích nebyly vyžadovány žádné identifikační údaje a jejich anonymita byla tak plně zachována, a to i vzhledem k nařízení GDPR. Jednalo se sice zejména o žáky, které vyučuji, ale také o žáky z jiných libereckých škol, které osobně neznám. Nicméně odpovědi všech žáků byly v konečné fázi testování namíchané dohromady, tudíž nebylo možné určit, kdo jaký dotazník vyplnil. S ohledem na to, že každý žák vyplňoval dotazník v pohodlí domova, nevznikala možnost opisování či srovnávání vlastních odpovědí se sousedem v lavici, což je někdy z pozice učitele či zadávajícího velmi těžké ohlídat.

Dalším pozitivem vyplňování dotazníků doma může být, že se každý žák soustředil pouze na vlastní úvahy a nerozptyloval se okolním děním ve třídě. Domnívám se, že tímto výzkumem nemohla být způsobena žádná psychická ujma zúčastněných jedinců. Nejsm si vědoma žádných negativních dopadů, které by mohly být způsobeny provedeným šetřením.

8 VLASTNÍ VÝZKUM

8.1 Výběr populace

Pro účely tohoto výzkumu jsem vybrala populaci, u které jsou narcistní projevy již dostatečně zjevné, zároveň je velmi pravděpodobné, že si je jedinci sami neuvědomují. Žáci základní školy se projevují velmi impulzivní, bez předešlých myšlenkových úvah a velmi často nejsou ještě schopni rafinovaně regulovat své jednání. Na druhou stranu jsou již natolik vyspělí, aby dokázali zpětně své jednání zreflektovat.

Při popisování měření pomocí škály nazvané *Rosenberg Self Esteem Scale* z roku 1965 bylo zmíněno, že testování, které bylo zaměřené na adolescenty, může mít jednu nevýhodu, a to sice, že je zde možná manipulace s výsledky v případě, že si jedinec uvědomí záměr dotazníku a chce ho ovlivnit například tak, aby vyšel jeho výsledek v pozitivním světle. Domnívám se, že věková skupina, která byla zkoumaná v této práci, není ještě natolik uvědomnělá, aby se snažila o zkreslení výsledků ve svůj prospěch. Nicméně dotazník byl formulován tak, aby přesné cíle a hypotézy práce nebyly zřejmé ze zadání jednotlivých položek v dotazníku.

Když jsem četla studii, kterou nám zprostředkovali autoři Westernman, Bergman a Daly, kladla jsem si otázky tohoto typu. *Není řešení narcismu na univerzitách přece jen už trochu pozdě? Nebylo by přínosnější vše, co autoři zmínili, aplikovat i v prostředí základních škol, kde je přece jen trochu příhodnější pracovat se stále se vyvíjejícím charakterem žáka?* Také z tohoto důvodu, jsem se rozhodla zaměřit své studie na mnohem mladší respondenty.

Výzkumný vzorek byl přesněji zaměřen na žáky šestých a sedmých tříd, a to především z důvodů, které můžeme nalézt ve vývojové psychologii. Jedná se o vývojovou fázi, která přináší znatelný posun v životě člověka, a to ihned v několika liniích. Příkladem může být rozvíjející se dynamika vztahů ve vrstevnických skupinách, utváření sociálních vztahů, změny racionálně-kognitivních procesů v dospívání, zralost Jáství i charakteru a v neposlední řadě také proces emancipace, kterým daní jedinci v tomto období procházejí.

Dalším pozitivním faktorem může být dokonce to, že žák 6. či 7. ročníku základní školy se již několik let pohybuje ve stejném kolektivu, ve kterém si je již jistý. V kolektivu, který několik let dobře zná, již nějakou dobu uplatňuje své sociální strategie.

Vztahy, které zde vybudoval, fungují na pevnější bázi, a to jak vzhledem k vrstevníkům, tak k učitelům a dalším pedagogickým pracovníkům.

Školní prostředí je pro tuto práci fundamentálním, tudíž byli zvoleni respondenti, kteří se v tomto prostředí každý den nachází a důvěrně ho znají po všech stránkách. Nicméně již z hlediska testování nebylo možné zaměřit cílovou skupinu na mladší žáky, a to z důvodu nutnosti vyplňování dotazníku on-line. Domnívám se, že žáci druhého stupně jsou již schopni ovládat informační technologie natolik, aby byli schopni samostatně vyplnit on-line dotazník.

8.2 Výběr a popis výzkumného souboru

Prvotním záměrem této práce bylo provést výzkumné šetření osobně na základních školách v Liberci. Nicméně vzhledem k propuknutí pandemie bylo nutné na nově vzniklou skutečnost adekvátně zareagovat. Zvolila jsem tedy možnost využití on-line dotazníku, který zajišťuje velmi efektivní shromáždění dat.

Využití dotazníku, který je prezentován za pomoci webové platformy, má svá pozitiva ale i negativa. Pozitivní stránkou věci je jistojistě možnost zaslat dotazník v jednom čase několika respondentům zároveň. Ti ho vyplní během pár minut a výsledky zkoumání jsou dostupné téměř ihned. Vše je velmi přehledné a rychlé. Z hlediska úspory času může být i výhodou to, že není nutné dojíždět na každou školu zvlášť a provádět separátní sbírání dat, které následně vyžaduje dalekosáhlejší vyhodnocení. Negativum, které se zde nabízí, je určitě neosobnost, která on-line dotazníky provází. Neosobní a bezkontaktní přístup lze sice zmírnit podrobným popisem, který dotazník doplňuje, a také průvodním dopisem, který vysvětluje záměr a cíl testování. Nicméně osobní kontakt to jistě nenahradí a nabízí se zde i možné selhání žáka při samostatném vyplňování dotazníku, zejména pokud je u počítače sám a nemá možnost požádat o rychlou pomoc.

8.3 Výber respondentů

Výběr respondentů proběhl skrze oslovení pedagogů občanské výchovy 6. a 7. ročníků základních škol v Liberci. Jak již bylo uvedeno výše, pro účast na vyplňování on-line dotazníku je taktéž nutné mít k dispozici počítač s připojením

a schopnost ovládat informační technologie. Proto byli osloveni ti žáci, které bylo možné oslovit prostřednictvím on-line platformy dané školy či e-mailové adresy.

Celkově se po e-mailové dohodě podařilo zapojit 6 základních škol v Liberci. Jednalo se o školy: **základní škola Vrchlického, základní škola Sokolovská, základní škola Švermova, základní škola Husova, základní škola Jabloňová a základní škola Dobiášova.**

Osloveno bylo celkem 250 žáků zmiňovaných základních škol šestých a sedmých ročníků. Z tohoto počtu se podařilo obdržet 200 platných dotazníků, a to během velmi krátkého časového horizontu tří dnů. Vyplnění dotazníků bylo absolutně dobrovolné, možná z tohoto důvodu se padesát žáků rozhodlo nespolupracovat.

9 ZPRACOVÁNÍ DAT A OVĚŘENÍ HYPOTÉZ

Zmíněný dotazník byl vyhodnocen pomocí nástroje Google formuláře, prostřednictvím kterého byl původně i žákům zadán. Veškerá data, která zde jsou prezentována, jsou souhrným přehledem odpovědí, které byly sesbírány od celkového počtu 200 respondentů. Samotný dotazník se skládal ze čtyř sekcí, přičemž první sekce sloužila jako informativní. Navazující tři sekce byly vyhodnoceny následovně.

2. sekce

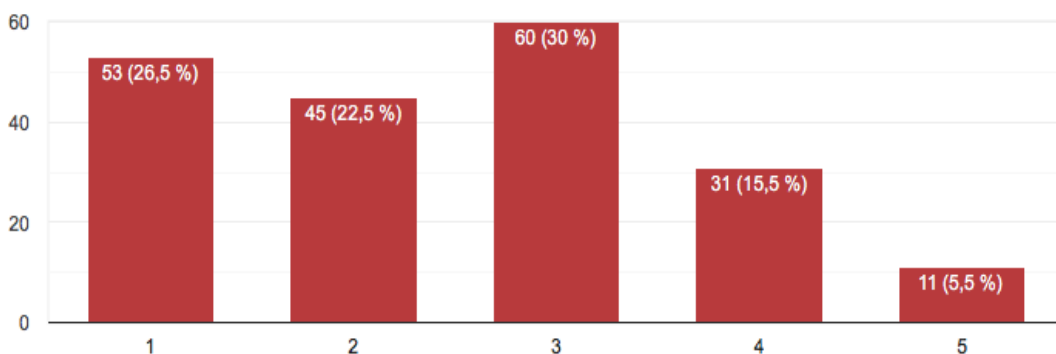
První sekce byla nazvána titulkem **Já ve škole** a měla za úkol zanalyzovat jedincovo pohled na vlastní postavení ve školním prostředí.

První čtyři položky dotazníku, které respondenti zodpovídali, se týkaly především zkoumání vlastního pojetí jedince vzhledem k jeho aktuálnímu školnímu kolektivu. Prezentované otázky byly použity se záměrem identifikace jedincovi sebeúcty, sebelásky a sebepojetí. Důležitým úkolem zde bylo zjistit, jak jedinec nahlíží na vlastní osobu a jak se domnívá, že ho vnímají jeho vrstevníci učitelé a rodiče.

Tvrzení č. 1:

Ve třídním kolektivu jsem populární.

200 odpovědí

Graf 1: Ve třídním kolektivu jsem populární

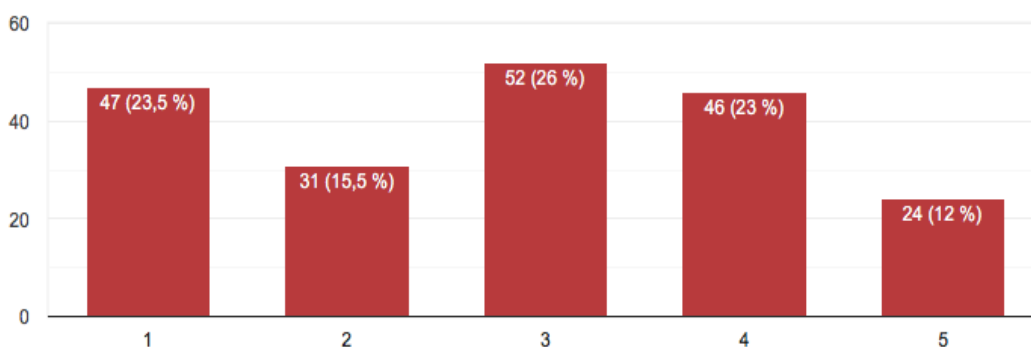
V případě otázky č. 1 se dle grafu nejvíc respondentů vyjádřilo, že netuší, zda jsou ve svém třídním kolektivu populární (30%), na druhém místě, a to ve 26,5 % se objevily

odpovědi, *zcela souhlasím* s tím, že jsem ve třídním kolektivu populární. Lze vidět, že celkově se odpovědi pohybovaly spíše v kladných položkách.

Tvrzení č. 2:

Ve třídním kolektivu bývám středem pozornosti.

200 odpovědí

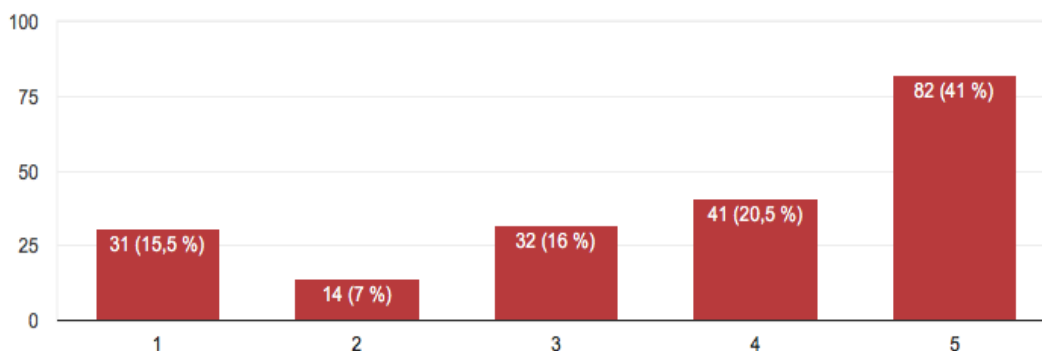
Graf 2: Ve třídním kolektivu bývám středem pozornosti

V případě této otázky se opět respondenti pohybovali spíše v kladných mezích testovací škály. Vzhledem ke grafu se 26% respondentů shodlo na tom, že neví zda jsou v třídním kolektivu středem pozornosti. Nicméně v 23,5 %, což není zanedbatelný výsledek, se shodli, že bývají středem pozornosti.

Tvrzení č. 3:

Často si přeji, abych byl/a někým jiným.

200 odpovědí

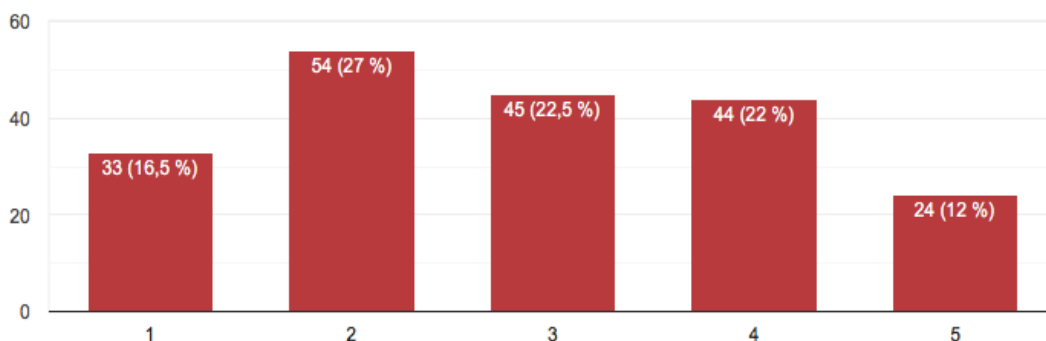
Graf 3: Často si přeji, abych byl/a někým jiným

V následující otázce se respondenti téměř jednohlasně shodli, že *zcela nesouhlasí* s tímto tvrzením. Dle výsledků, které lze vidět v grafu 3 je zřejmé, že by v žádném případě nechtěli být někým jiným.

Tvrzení č. 4:

Rodiče či učitelé ode mě příliš očekávají.

200 odpovědí

Graf 4: Rodiče či učitelé ode mě příliš očekávají.

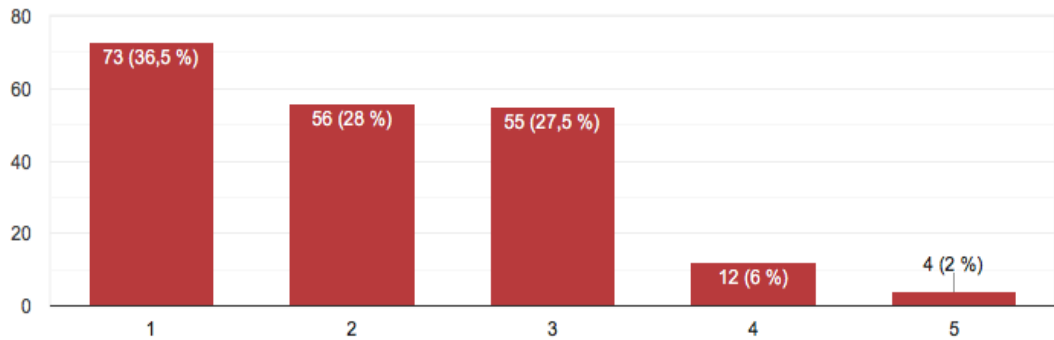
Výsledky této položky ukazují, že jedinci se domnívají, že od nich rodiče nebo učitelé spíše příliš očekávají (27%), nicméně četné odpovědi se objevily i v neutrální rovině (*nevím* - 22,5%, či *spíše nesouhlasím* 22%).

Vzhledem ke zmíněným výsledkům prvních čtyřech položek dotazníku může být řečeno, že jedinci prokázali vysoké hodnoty sebeúcty a sebelásky, a to především v otázce číslo 3, kde svými odpověďmi jasně negovali tvrzení, že by si vůbec někdy přáli být někým jiným.

Tvrzení č. 5:

Věřím ve své schopnosti a dovednosti !

200 odpovědí

Graf 5: Rodiče či učitelé ode mě příliš očekávají.

V následujícím tvrzení se ukázalo, že žáci spíše věří ve své schopnosti a dovednosti. V přiloženém grafovém znázornění můžeme vidět, že 73 respondentů (36,5%) odpovědělo, že *zcela souhlasí* s tímto tvrzením. Dalších 56 respondentů (28%) s tímto tvrzením *spíše souhlasí*. Dostupná zjištění nám prokazují, že respondenti opravdu věří ve své schopnosti a dovednosti.

Může být řečeno, že zde alespoň z části byla potvrzena první stanovená hypotéza.

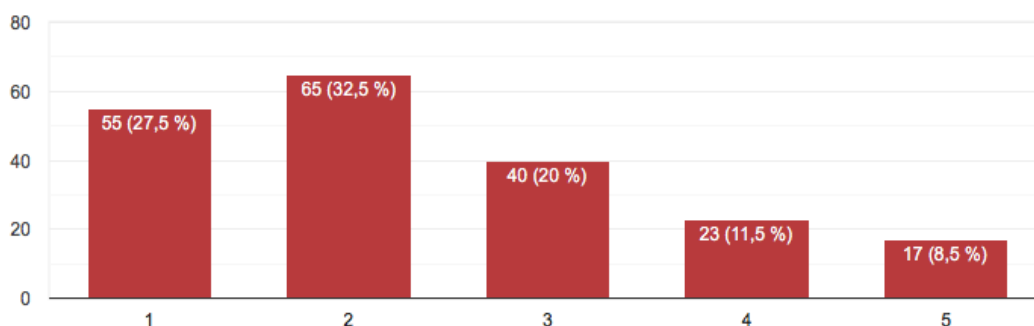
H1: Míra narcismu pozitivně koreluje se sebeúctou a sebeláskou. A to především vzhledem k tomu, že ve zmíněných položkách respondenti odpovídali většinou *zcela souhlasím* nebo *spíše ano*, až na otázku číslo 3 u které celkem jednohlasně odpověděli *zcela nesouhlasím*.

Dalších několik otázek se zabývalo zejména tím, jaký má jedinec vztah ke školnímu prostředí. V neposlední řadě zde byla snaha zjistit, jaké postavení má učitel v očích žáků.

Tvrzení č. 6:

Škola je místo, které mě rozvíjí.

200 odpovědí

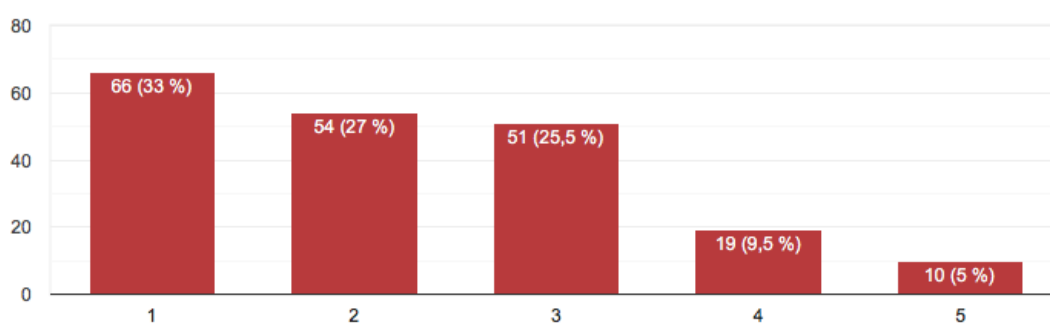
Graf 6: Škola je místo, které mě rozvíjí.

V této otázce se prokázalo, že žáci spíše souhlasí s tvrzením, že škola je pro ně místem, které je rozvíjí. Jak lze z výsledků grafu 6 vidět, celkem 65 respondentů (32,5%) odpovědělo, že *spíše souhlasí* s tímto tvrzením a 55 respondentů (27,5%) *souhlasí zcela*.

Tvrzení č. 7:

Do školy chodím rád/a!

200 odpovědí

Graf 7: Do školy chodím rád/a!

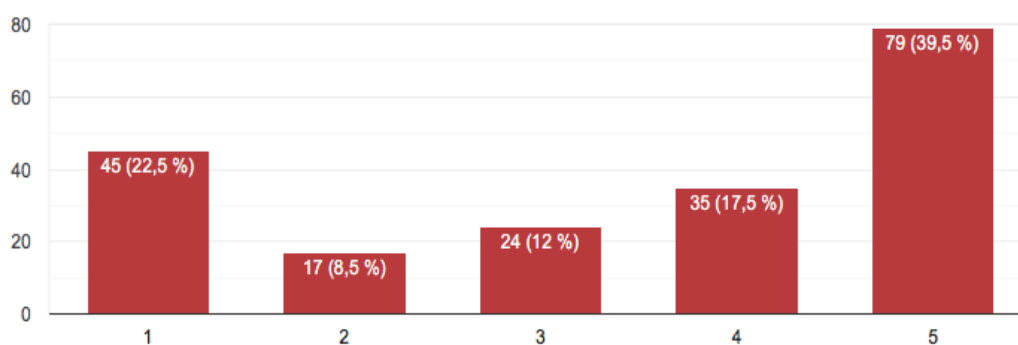
Následující otázkou respondenti plně vyjádřili, že škola je místem, kam chodí velmi rádi. Z grafu můžeme vypočítat, že 66 respondentů (33%) *zcela souhlasí* s prezentovaným tvrzením a 54 (27%) s tímto tvrzením *spíše souhlasí*. Další vysokou

hodnotu získala odpověď *nevím, nejsem si jist*, a to (25,5%). Nicméně počet kladných odpovědí je prokazatelně prominentním.

Tvrzení č. 8:

Nejméně jeden učitel na ZŠ je pro mě inspirací či vzorem.

200 odpovědí

Graf 8: Nejméně jeden učitel na ZŠ je pro mě inspirací či vzorem.

V tomto případě se žáci vyjádřili velmi negativně. Jednalo se v 79 případech (39,5%) o odpověď *zcela nesouhlasím* s tímto tvrzením. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď *zcela souhlasím*, kterou zvolilo 45 (22,5%) žáků. Nicméně, odpověď *zcela nesouhlasím* výrazně (39,5%) převyšuje zbylé možnosti.

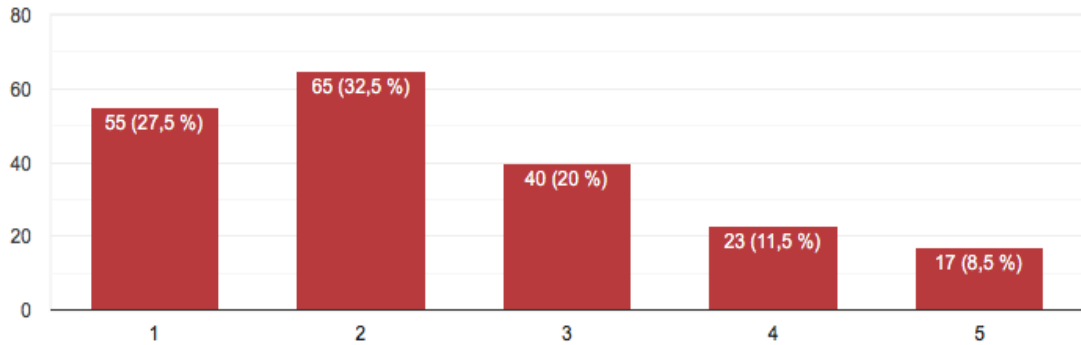
V této části mého výzkumu se potvrdily následující hypotézy. **H7: Narcistní jedinec má rád školní prostředí.** **H8: Prominentní postavení učitele ve školním prostředí upadá.** Z dostupných výsledků je více než zřejmé, že respondenti opravdu vyhledávají školní prostředí, které jim vyhovuje. Překvapilo mě, že žáci vnímají školní prostředí jako prostředí, které je rozvíjí. V tomto případě jsem spíše očekávala, že budou častěji volit odpovědi jako *spíše nesouhlasím* nebo *nevím*. Vzhledem k vysokému počtu odpovědí *zcela nesouhlasím* u tvrzení č. 7 se potvrdila hypotéza č. 8. Je zde vidět, že postavení učitele nemá pro žáky významnou roli.

Další tvrzení mělo za úkol ověřit následující hypotézy. **H3: Míra narcismu souvisí se sebestředností jedince.** **H4: Míra narcismu souvisí s potřebou upoutání pozornosti druhých.** S těmito hypotézami sousíví i tvrzení č. 2: **Ve třídním kolektivu bývám často středem pozornosti.** Zjištění byla následující.

Tvrzení č. 9:

Rád/a se nechám vyzkoušet před tabulí.

200 odpovědí

Graf 9: Rád/a se nechám vyzkoušet před tabulí.

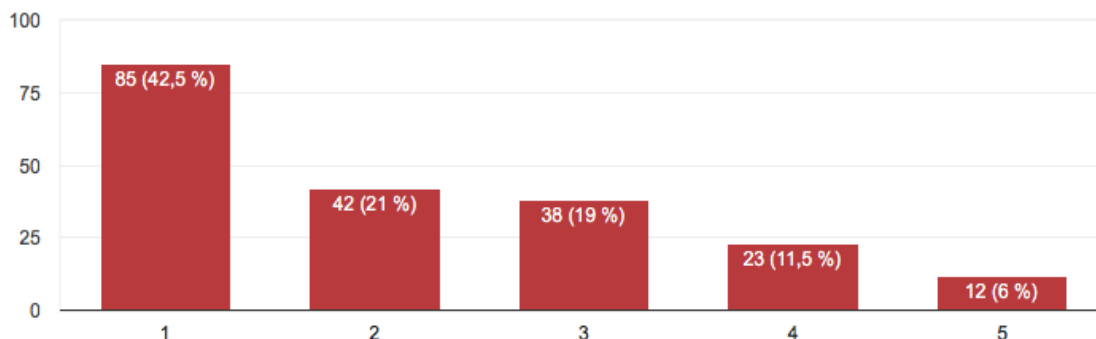
Vzhledem k tomu že se respondenti svými odpověďmi přibližovali spíše k potvrzení samotného tvrzení č. 8 (27,5% *zcela souhlasím* a 32,5% *spíše souhlasím*), je zřejmé, že jim zkoušení u tabule nevadí, ba dokonce se nechají vyzkoušet i rádi. U tvrzení č.2 se žáci spíše shodli na tom, že bývají středem pozornosti, nicméně větší část z nich odpověděla i tak, že s tímto tvrzením spíše nesouhlasí, jednalo se o 23%. Domnívám se, že více méně došlo k potvrzení obou stanovených hypotéz (H3, H4). A to i vzhledem k tomu, že mnohé teorie, z kterých tato práce vychází, zmiňují, že narcisté vyžadují pozornost z okolí, sami sebe rádi staví do důležitých sociálních rolí a vyžívají se ve vystupování před publikem.

Následující tři tvrzení se pokusily o ověření postoje k riskantnosti a uznání vlastního nedostatku či chyby.

Tvrzení č. 10:

Když neznám odpověď nebo řešení úkolu tak tipuji.

200 odpovědí

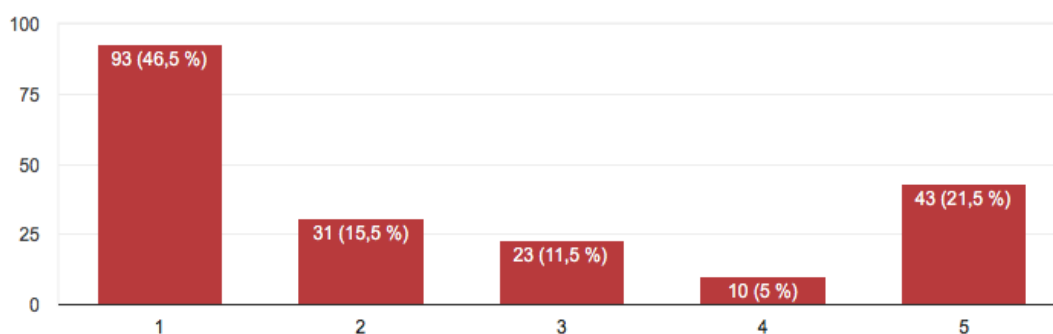
Graf 10: Když neznám odpověď nebo řešení úkolu tak tipuji.

Graf 10 ukazuje jasné potvrzení předem prezentovaného tvrzení, a to v 85 (42,5%) případech. Respondenti prokázali, že mají tendenci riskovat v případě, že neznají odpověď či vyřešení daného úkolu.

Tvrzení č. 11:

Někdy udělám ve škole chybu nebo se mi něco nepovede.

200 odpovědí

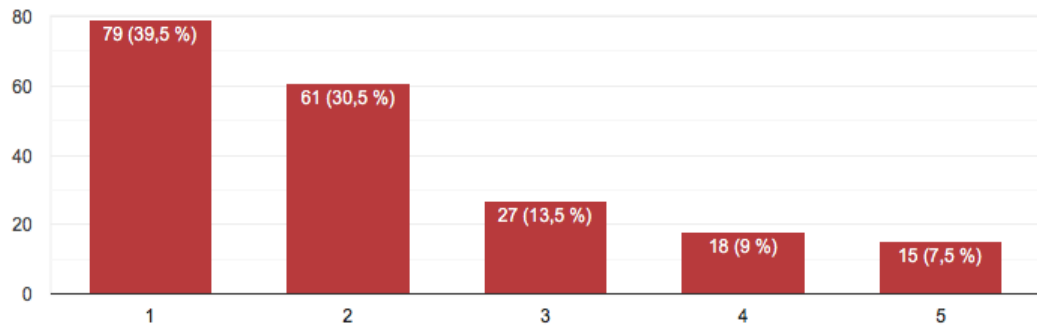
Graf 11: Někdy udělám ve škole chybu nebo se mi něco nepovede.

V tomto případě se jednalo o překvapivé výsledky. Zaznamenané odpovědi prokazují, že respondenti jsou schopni uznat, když udělají chybu nebo se jim něco nepovede. Nicméně v tomto ohledu se nelze výhradně spoléhat na tento výsledek, jelikož se jedná o sebereflektující výpověď jedince, realita může být jiná.

Tvrzení č. 12:

Umím svoji vlastní chybu uznat.

200 odpovědí

Graf 12: Umím svoji vlastní chybu uznat.

Toto tvrzení ještě přesněji potvrzuje předešlé tvrzení. Žáci se totiž v 79 případech (39,5%) shodují, že dokáží uznat vlastní chybu a v 61 případech (30,5%) s tímto tvrzením spíše souhlasí.

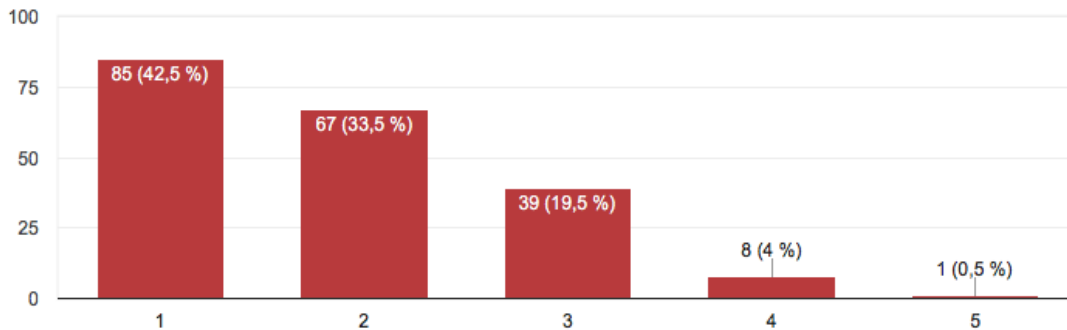
Z dostupných výsledků je zřejmé, že jedinci mají kladný postoj k riskantnosti v případech, kdy neznají řešení úkolu či odpověď na danou otázku. Mimo jiné je z výsledků zřetelné, že jedinci deklarují, že dokáží uznat svoji vlastní nedostatečnost či chybu.

V tomto případě se potvrdila hypotéza č.2: **H2 Míra narcismu souvisí s riskantností při nejistotě v zadaných úkolech.** Jelikož respondenti zmínili, že jsou schopni uznat svoji vlastní chybu či nedostatečnost, nepotvrdila se hypotéza č.5: **H5 Narcistní jedinec nerad uznává vlastní pochybení či nedostatečnost.**

Tvrzení č. 1:

Vědomostní otázky pro mě byly jednoduché.

200 odpovědí

Graf 18: Vědomostní otázky pro mě byly jednoduché.

V prvním tvrzení této části se respondenti spíše shodli na tom, že otázky, týkající se prokázání vlastních vědomostí, pro ně byly jednoduché. Drtivá většina 85 respondentů (42,5%) vypověděla, že *zcela souhlasí* s tímto tvrzením.

Tvrzení č. 2:

Graf 19: Byl/a jsem si naprosto jistý/á odpověďmi.

Následující tvrzení respondenti opět spíše potvrdili, než vyvrátili. Z finálních dat grafu 19 je zřejmé, že s tímto tvrzením spíše souhlasí, a to v 41,5%. Mimo jiné se zde jedná i o potvrzení hypotézy č. 6: **H6 Narcistní jedinec si často nepřipouští vlastní nedostatky.**

9.1 Diskuse

V této části mé práce bych se ráda věnovala srovnání výsledků, které byly dosaženy pomocí mého dotazníkového šetření a výsledků, které jsou dostupné ve studiích zmíněných autorů.

Výsledky studie této práce přináší odpovědi na otázky, které byly formulované před začátkem testování. Potvrdilo se tedy, že narcismus je silným předpokladem pro pozitivní hodnocení vlastní osoby. Potvrdil se i fakt, že pokud se narcistního jedince zeptáme na to, jakým je, velmi pravděpodobně se bude chválit. Mimo jiné došlo i k potvrzení toho, že se narcistní jedinec rád prezentuje před třídním kolektivem a vyhledává situace, v kterých může být středem pozornosti.

Nadále statistika ukazuje, že narcismus koreluje s vysokou sebeúctou a sebeláskou. Hodnocení spokojenosti s vlastní osobou je silněji spjata se sebeúctou. Mohli bychom i předpokládat, že sebeúcta podmiňuje vznik grandiózního narcismu. Tento předpoklad je však spekulativní, jelikož hodnocení sebeúcty zde proběhlo pomocí metody vyvrácení/potvrzení sebezposuzujících tvrzení z dotazníku.

Dalším zjištěním bylo, že narcistní jedinec si často nepřipouští vlastní chyby. Ačkoliv respondenti odpověděli, že vlastní chybu umí uznat a že si jsou vědomi toho, že se jim ve škole ne vždy vše povede. V další části dotazníku se prokázalo, že se spíš vyhýbají uznání vlastního nedostatku, případně si nejsou své nedostatečnosti vědomi.

Nadále se prokázalo, že respondenti riskují, i když si nejsou jisti odpovědí či řešením daného úkolu.

Zajímavým zjištěním této studie může být, že vyšla pozitivní korelace mezi narcismem a školním prostředím. Respondenti odpovídali, že mají školní prostředí rádi a že se domnívají, že je rozvíjí. Na druhé straně se potvrdil i předpoklad, že učitel ztrácí v narcistické společnosti své prominentní postavení.

Pokud se vrátím k předem stanovenému cíli a porovnám projevy narcismu v českém prostředí s projevy v americkém prostředí, tak lze konstatovat, že projevy jedinců, které zkoumali na vysokých školách K. W. Campbell a jeho spolupracovníci, se příliš neliší od výpovědí, které poskytly naši respondenti na základních školách.

Ve výzkumech doktora Campbella a jeho spolupracovníků se také potvrdilo, že jedinci s narcistickou povahou mají sklony k riskantnosti v zadaných úkolech, nadále se také

projevilo, že narcisté často přeceňují své schopnosti a dovednosti. Zároveň nejsou schopni přiznat své chyby, slabiny a nedostatečnosti.

Hypotéza, že narcistní jedinci vzhlížejí k autoritě učitele, se kterou pracovali Bergman, Daly a Westerman ve své studii *Narcissism in Management Education*, se v tomto šetření nepotvrdila. Respondenti v mém výzkumu se shodli na tom, že učitel pro ně není inspirací ani vzorem, tudíž se dá předpokládat, že k němu jako k autoritě ve většině případů nevzhlížejí. Autoři studie zmínili, že studenti vysokých škol k vysokoškolským profesorům vzhlíží zejména proto, že by jim to mohlo přinést užitek. Je tedy možné, že žáci základní školy nevidí učitele jako někoho, kdo by jim mohl být prospěšný.

V případě, že se podíváme na samotné přístupy v řešení projevů narcismu, je zřejmé, že americká společnost se s narcismem v různých formách potýká již několik let. Je jisté, že narcismus jako kulturní fenomén se dostal do povědomí Američanů o několik let dříve a nyní je pro ně běžnou součástí života. Příkladem může být klinika, která se zabývá grandiózními projevy narcismu abulantně. Ale také množství sociologů, psychologů a filosofů, kteří o tomto fenoménu hovoří, píší a publikují. V českém prostředí se narcismus začal zkoumat poměrně nedávno. Dokonce při studování odborné literatury nenalezneme tolik zdrojů, které by se zkoumáním narcismu skutečně zabývaly.

Na základě těchto poznatků může být řečeno, že narcismus je americkou společností vnímán jako fenomén, který jim není lhostejný, jsou si ho vědomi a snaží se s ním pracovat. V českém prostředí o tomto fenoménu víme, nicméně ho nepovažujeme za až tak významnou součást našich životů. Mnoho z nás se s narcistními jedinci ve svém okolí potýká a zároveň si to ani neuvědomujeme.

Vzhledem aktuální situaci tato studie nemohla ověřit mnohé aspekty narcismu. Příkladem může být zkoumání vulnerabilního či grandiózního narcismu u žáků 2. stupně základní školy. Dalším přínosem by mohlo být vyzkoušení takzvaného *gestaltského přístupu* na principu čtyř možných přístupů při interakci s narcistním jedincem ve školním prostředí. Tyto principy, které byly využity ve zmiňovaných výzkumech skupinou autorů Bergman, Daly a Westerman, by byly jistě skvělou inspirací pro výzkumné šetření této kvalifikační práce. Nicméně z výše uvedených důvodů je nebylo možné prakticky provést a ověřit tak hypotézy, které jsou součástí zmíněných výzkumů.

9.2 Náměty pro navazující výzkum

Tato práce je především základním zpracováním dané problematiky. Práce zejména těží z pevného teoretického základu. Výzkumná část pak naznačuje možné uchopení výzkumu, z kterého by mohly čerpat i navazující výzkumy.

Navazující výzkum by mohl být zaměřen na další populační vzorek. Respondenty by tentokrát mohli být např. studenti SŠ či VŠ. Zajímavé by mohlo být i kontinuální pozorování jednoho či dvou jedinců. Předmětem zkoumání by mohla být ochota riskovat při školních výkonech a následná reflexe toho, zda byl jedinec svým riskantním chováním úspěšný či nikoliv.

V jiném duchu by mohl proběhnout navazující výzkum, který by se zajímal o generaci Y na pracovišti a možné snahy narcistních jedinců o kontraproduktivní pracovní jednání. Případně jak by mohly být škodlivé účinky kontraproduktivního jednání zmírněny či odstraněny.

Dále by mohlo být užitečné více a hlouběji prozkoumávat vztah mezi narcismem a školním prostředím ve smyslu podrobnější analýzy. Nezastavit se tak pouze na reflexi zprostředkované formou sebeposuzujících dotazníků nicméně zapojit i blízké okolí, rodiče, učitelé, vrstevníky aj. Možnost podrobněji zkoumat narcistního jedince by mohlo napomoci i k rozklíčování otázky, zda je skutečně narcismus šťastným. V neposlední řadě by mohla být i potvrzena či vyvrácena hypotéza, že narcismus má pozitivní vliv na výkon jedince.

10 SHRUTÍ

Pokud budeme hledat definici slova narcismus, jako první pravděpodobně objevíme řecké báje a pověsti, které nás seznámí s příběhem Narkissose. Další proslavení tohoto pojmu můžeme přikládat Sigmundu Freudovi, který se snažil vystihnout tento pojem a věnoval mu celé své dílo s názvem *K uvedení narcismu*. V očích Freuda vznikl narcismus formou ublížení a nenaplněné lásky, a to především jako obrana před okolním světem.

Na Freuda navázala celá řada dalších autorů jako Erich From, Otto Kernberg, Heinz Kohut či Karen Horneyová. Tito autoři se víceméně shodli na tom, že narcismus je škodlivý osobnostní rys, který jedince svazuje a neumožňuje mu naplnit své pravé já. Duše těchto jedinců je zlomená, což může být i překážkou ve výchově a vzdělávání.

Další teorie o narcismu přináší Gilles Lipovetsky a ještě později Christopher Lasch. Oba tyto sociologové vnímali narcismus jako něco, co přináší postmoderní doba. Zejména v poválečném období se začínali jedinci více zaměřovat na sebe a na své potřeby. Z tohoto důvodu tato práce nejprve pojednává o postmoderní době a jejich možných projevech, zahrnuje například i kapitolu sekularizace.

Nadále se práce zabývá narcismem jako takovým. Práce zmiňuje několik koncepcí, které narcismus popisují nebo vystihují. Příkladem může být rozdělení narcismu na grandiózní či vulnerabilní.

V další části teoretického základu této práce je rozebrán i psychický fenomén *sebeúcty* a *sebelásky*. Jsou zde podrobně zmíněné definice, funkce i různé modely s ohledem na výchovu a vzdělávání. Sebeúcta s narcismem nepochybně sdílí mnoho společných rysů. Dle statistik je zřejmé, že jsou tyto dva psychologické konstrukty úzce propojeny. Roste-li úroveň jednoho, zvyšuje se i úroveň druhého.

Předposlední část je věnovaná kapitole *Projevy narcismu ve výchově a vzdělávání*. Tato kapitola především zmiňuje teorie *novodobějších* autorů, které jsou spojené se vzděláváním a výchovou narcistických jedinců. Mimo jiné jsou zde zmíněny možné příčiny vzniku narcistické povahy. V neposlední řadě kapitola nastiňuje přístupy, které mohou být využity při vzdělávacím procesu narcistních jedinců.

Poslední kapitolou teoretické části je kapitola s názvem *Narcismus na pracovišti*. Tato kapitola zmiňuje zejména vztah mezi narcismem a leadershipem. V neposlední řadě

pojednává o možném kontraproduktivním chování a až toxickém prostředí, které mohou narcistní jedinci vytvářet. Na druhé straně kapitola hovoří o narcistické populaci jako nejproduktivnější pracovní síle v historii. Je zde poukázáno na fakt, že narcistní populace je cílevědomou skupinou, která dokáže jít za svými zájmy.

Empirická část je založena na dotazníku, který byl prezentován 250 respondentům. Populační vzorek byl zaměřen na žáky základních škol, přesněji se jednalo o žáky 6. a 7. ročníků 2. stupně. Dotazník, který se skládal ze tří částí, měl za úkol ověřit postoje každého jedince. Oblasti zkoumání byly následující: sebeúcta, sebeláska - pohled jedince na sebe sama, vztah ke škole, k učiteli a k vrtevníkům, jedincův postoj k riskantnosti.

V dotazníkovém šetření se podařilo získat 200 platných dotazníků od žáků libereckých základních škol. Pomocí provedeného výzkumu se podařilo potvrdit všechny předem stanovené hypotézy. Nebylo však prokázáno, zda má narcismus přesněji pozitivní či negativní dopad na vzdělávání. Primární hypotézu této práce: *Projevy narcismu mohou negativně ovlivňovat vzdělávání na druhém stupni základní škol.*, se nepodařilo potvrdit ani vyvrátit. Již teoretická část této práce zmiňuje, že dopady mohou být jak pozitivní, tak negativní. Při podrobném studiu jsem došla k názoru, že nelze kategoricky zodpovědět otázku ano či ne. Příhodnější by bylo zkoumání určité školy či vybraného třídního kolektivu, a to především v dlouhodobějším časovém horizontu. Poté by bylo možné přijít s výsledkem platným pro zkoumaný třídní kolektiv.

Výzkumná část této práce byla adaptována na nově vzniklé podmínky, lze ji považovat spíše jako možnou ukázkou výzkumu výskytu narcismu mezi žáky a studenty. Nicméně pokud bychom opravdu chtěli zjistit, jaké jsou dopady na vzdělávání, bylo by žádoucí provést detailnější výzkum, který by nebyl založen pouze na sebereflektujícím dotazníkovém šetření.

V závěrečné diskusi práce porovnává výsledky vlastního výzkumného šetření s výsledky dostupných výzkumů, které byly prezentovány v teoretické části. Přesněji se práce snaží o stručné porovnání situace narcismu v České republice a ve Spojených státech. Přičemž srovnává i přístupy k tomuto kulturnímu fenoménu v obou zmíněných zemích.

Samotný závěr práce pak nabízí možné náměty pro navazující výzkumy týkající se této problematiky.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

TIŠTĚNÉ MONOGRAFIE

EAGLETON, T. *Idea kultury*. 7.vyd. Brno: Host, 2001. ISBN 80-7294-026-0.

FOUCAULT, M. *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975–1976*. Praha: Filosofia, 2005. ISBN 80-7007-221-0.

FROMM, E. *Lidské srdce*. Praha: Český klub, 1996. ISBN 80-85637-29-4.

FREUD, S. *K zavedení narcismu*. Dostupné v Sebrané spisy Sigmunda Freuda: Spisy z let 1913-1917. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1914 (2002). ISBN 80-86123-18-9.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Akt. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 978-80-262-0873-0.

HORNEYOVÁ, K. *Neuróza a lidský růst*. Praha: Triton, 2000. ISBN 8072057154.

KOHUT, H. *Obnova Self*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1991. ISBN 0871401088

KERNBERG, O. F. *Normální a patologická láska: pohled současné psychoanalýzy*. Praha: Portál, 1999. ISBN 978-80-7367-892-0.

LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty*. Praha: Prostor, 1998. ISBN 80-85190-74-5.

LASCH, CH. *Kultura narcismu*. Praha: Triton. 2016. ISBN 978-80-7553-000-4.

LYOTARD, J., F. *O postmodernismu*. Praha: Filosofia, 1993. ISBN 80-7007-047-1.

GIDDENS, A. Důsledky modernity. Praha: Slon, 2010. ISBN 978-80-7419-035-3.

ODBORNÉ ČASOPISY

ARNDT, J., SCHIMEL, J. Will the real self-esteem please stand-up? Toward an optimal understanding of the nature, functions, and sources of self-esteem. *Psychological Inquiry* 2003, 14 (1), s. 27-83.

ARNET, J. J. The evidence for generation we and against generation me. *Emerging adulthood*. 2013, 1(1), s. 5-10.

BARUCH, Y. Transforming careers: from linear to multidirectional career paths: organizational and individual perspectives. *Career development international*. 2004, 9(1), s. 58-73.

BLAIR, C. A., HOFFMAN, B. J., & HELLAND, K. R. (2008). Narcissism in organizations: A multisource appraisal reflects different perspectives. *Human Performance*. 2008, 21(3), s. 254-276.

BLATNÝ, M., OSECKÁ, L., URBÁNEK, T. Structure of Rosenberg's self-esteem scale: three - factor solution. *Studia psychologica*. 2006, 48, 4, s. 371-378.

BRUNELL, A. B., GENTRY, W. A., CAMPBELL, W. K., HOFFMAN, B. J., KUHNERT, K. W., DEMERREE, K. G. Leader emergence: The case of the narcissistic leader. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2008, 34(12), s. 1663-1676.

CAMPBELL, W. K., GOODIE, A. S., FOSTER, J. D. Narcissism, confidence, and risk attitude. *Journal of Behavioral Decision Making*. 2004, 17(4), s. 297-311.

CAMPBELL, W. K., RUDICH, E. A., & SEDIKIDES, C. Narcissism, self-esteem, and the positivity of self-views: Two portraits of self-love. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2002, 28(3), s. 358–368.

COUPLAND, J. *Dating Advertisements: Discourses of the Commodified Self*. 1996.

CROWE, M., CAMPBELL, W. K., LYNAM D. R., MILLER, J., D. Exploring the structure of narcissism: Toward an integrated solution. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2019. s. 453-564.

FUKUSHIMA, O., HOSOE, T. Narcissism, variability in self-concept, and well-being. *Journal of Research in Personality*, 2011, 42, s. 568-575.

GAILLOT, M. T., & SCHMEICHEL, B. J. Is implicate self-esteem really unconscious? : Implicit self-esteem eludes conscious reflection. *Journal of Articles in Support of the Null Hypothesis*, 2006, 3 (3), s. 73-83.

GOLDENBERGER, J. L., SCHACKELFORD, T. I. *It is me or it is mine? Body-self integration as a function of self-esteem, body-esteem, and mortality salience*. *Self and Identity*. 2005, 4, s. 227-241.

GOTTSCHALK S. "The greening of identity: Three environmental paths", *Studies in Symbolic Interaction*, 2001. Vol. 24 s. 245-271.

GRAEN, G. B., SCHIEMANN, W. A. Leadership-motivated excellence theory: An extension of LMX. *Journal of Managerial Psychology*, 2013. 28(5), 452-469.

GREENBERG, J., SOLOMON, S., PYSZCZYNSKI, T., ROSENBLATT, A., BURLING, LYON, D., SIMON, L., & PINEL, E. Why do people need self-esteem? Converging evidence that self- esteem serves an anxiety-buffering function. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1992 63 (6), s. 913-922.

NEFF, K. D. Self-Compassion, self-esteem, and well-being. *Social and Personality Psychology Compass*. 2011, 5 (1), s. 1-12.

PAPAGEORGIU, K., A., GIANNIOU, F., M., WILSON, P., CLOUGH, P. The bright side of dark: Exploring the positive effect of narcissism on perceived stress through mental toughness. *Personality and Individual Differences*. 2019, 139. s. 116-124.

PODZIMEK, M. *Narcismus ve výchově a vzdělávání. Pedagogická orientace*. 2018, 28 (1).

SPECTOR, P. E., FOX, S., PENNEY, L. M., BRUURSEMA, K., GOH, A., & KESSLER, S. The dimensionality of counterproductivity: Are all counterproductive behaviors created equal? *Journal of vocational behavior*, 2006. 68(3), 446-460.

TAFARODI, R. M., HO, C. Implicit and explicit self-esteem: What are we measuring? *Canadian Psychology*, 2006. 47 (3), s. 195-202.

TWENGE, J. M. & CAMPBELL, S. M. *Generational Differences in Psychological Traits and Their Impact On the Workplace*. *Journal of Managerial Psychology*, 2008. 23, s. 862–877.

TWENGE, J. M., EXLINE, J. J., GRUBBS, J. B., CAMPBELL W. K. Correction: Generational and Time Period Differences in American Adolescents' Religious Orientation, 1966-2014. *Journal of Personality*, 2019.

TWENGE, J., M., KONRATH, S., FOSTER, J., D., CAMPBELL, W., K., BUSHMAN, B., J. Egos inflating over time: A Cross-Temporal Meta-Analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality*, 2008. 76:4.

TWENGE, J. M., MILLER, J. D., & CAMPBELL, W. K. The narcissism epidemic: Commentary on modernity and narcissistic personality disorder. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 2014. 5 (2), s. 227-229.

WALLACE, H. M., BAUMEISTER, R. F. *The performance of narcissists rises and falls with perceived opportunity for glory. Journal of personality and social psychology*, 2002. 82(5), s. 819–834.

WINK, P. Two faces of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1991, 61, s. 590–597.

ZUCKERMAN, M., O' LOUGHLIN, R. E. Narcissism and well-being: A longitudinal perspective. *European Journal of Social Psychology*, 2009. 39, s. 957-972.

ZEIGLER – HILL, V., CLARK, C. B., PICKARD, J. D. (2008). *Narcissistic subtypes and contingent self-esteem: Do all narcissists base their self-esteem on the same domains? Journal of Personality*, 2008. 76 (4), s. 754-770.

ZUCKERMAN, M., O' LOUGHLIN, R. E. Narcissism and well-being: A longitudinal perspective. *European Journal of Social Psychology*, 2009. 39, s. 957-972.

ELEKTRONICKÉ ČASOPISY

GREJTÁK, P. Narcisové mezi námi. *Psychologie* [online]. 1. 7. 2019 [vid. 14. 3. 2020]. Dostupné z <https://psychologie.cz/narcisove-mezi-nami/>

TŘEŠŇÁK, P. *Věk narcisů-proč se sebestředným lidem daří*. *Respekt* [online]. 14. 7. 2018 [vid. 1. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2018/29/vek-narcisu>

ZETEK, T. *Jak poznat, že máte ve svém okolí narcistu, a jak se s ním vypořádat*. *Forbes* [online]. 25. 8. 2019 [vid. 7. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.forbes.cz/jak-poznat-ze-mate-ve-svem-okoli-narcistu-a-jak-se-s-nim-vyporadat/>

WEBOVÉ STRÁNKY

Mayo Clinic: Narcissistic personality disorder [online]. 18. 11. 2017 [vid. 11. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/narcissistic-personality-disorder/symptoms-causes/syc-20366662>

Metodický portál RVP: *Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [vid. 11. 8. 2011]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

PŘÍLOHA

Sekce 1 z 4

Dotazník pro žáky 2. stupně ZŠ

Milí žáci,
prosím vás o vyplnění krátkého dotazníku k mé diplomové práci. Dotazník prosím vyplňujte samostatně, veškeré odpovědi jsou zcela anonymní.
Děkuji za spolupráci.
Stephanie Fikarová

Po sekci 1 Pokračovat na další sekci

Sekce 2 z 4

Já ve škole

Jak vidíš sám sebe ve školním prostředí?

Odpovězte na hodnotící škále 1-5:

1 naprosto souhlasím

2 spíše souhlasím

3 spíše nesouhlasím

5 naprosto nesouhlasím

Ve třídním kolektivu jsem populární. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Ve třídním kolektivu bývám středem pozornosti. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Často si přeji, abych byl/a někým jiným. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Rodiče či učitelé ode mě příliš očekávají. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Věřím ve své schopnosti a dovednosti! *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Škola je místo, které mě rozvíjí. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Do školy chodím rád/a! *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Nejméně jeden učitel na ZŠ je pro mě inspirací či vzorem. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Rád/a se nechám vyzkoušet před tabulí. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Když neznám odpověď nebo řešení úkolu tak tipuji. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Někdy udělám ve škole chybu nebo se mi něco nepovede. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Umím svoji vlastní chybu uznat.

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Sekce 3 z 4

Rychlý vědomostní test

V následující části prosím zodpovězte pět vědomostních otázek. Správná je pouze jedna odpověď.

Kdo napsal knihu Babička? *

- Karel Hynek Mácha
- Božena Němcová
- Karolína Světlá

Který den v roce se opakuje jen jedenkrát za čtyři roky? *

- 29. leden
- 29. březen
- 29. únor

Kdo byl prvním prezidentem České republiky? *

- Václav Havel
- Tomáš Garrigue Masaryk
- Václav Klaus

Vynález knihtisku je připisován: *

- Jiřímu z Poděbrad
- Janu Gutenbergovi
- J. A. Komenskému

Která řeka je v ČR nejdelší? *

- Labe
- Ohře
- Vltava

Sekce 4 z 4

Sebezhodnocení vlastních odpovědí vědomostních otázek

Jak jsi se cítil/a při vyplňování vědomostních otázek? Ohodnoťte jak se vám vedlo při vyplňování testu.

Své odpovědi zaznamenejte na škále 1-5:

- 1 naprosto souhlasím
- 2 spíše souhlasím
- 3 spíše nesouhlasím
- 5 naprosto nesouhlasím

Vědomostní otázky pro mě byly jednoduché. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Byl/a jsem si naprosto jistý/á odpověďmi. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Otázku na kterou jsem neznal/a odpověď, jsem si tipnul/a. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím

Otázky v celém dotazníku pro mě byly srozumitelné. *

	1	2	3	4	5	
naprosto souhlasím	☐	☐	☐	☐	☐	naprosto nesouhlasím